

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Кафедра фінансів

На правах рукопису

ШИЛО АНАСТАСІЯ ІГОРІВНА

**ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ ТА
МЕТОДИКА ОЦІНЮВАННЯ**

Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

Освітньо-професійна програма «Фінанси і кредит»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:
ІВАШКО ОЛЕНА АНАТОЛІЇВНА
кандидат економічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № 6
засідання кафедри фінансів
від 27.11.2024 р.

Завідувач кафедри
проф. Стащук О. В. _____

ЛУЦЬК – 2024

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Факультет економіки та управління

Кафедра фінансів

Другий (магістерський) рівень

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Освітньо-професійна програма «Фінанси і кредит»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

«27» вересня 2023 року

ЗАВДАННЯ НА ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ (ПРОЕКТ) ЗДОБУВАЧУ ОСВІТИ

Шило Анастасії Ігорівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проекту (роботи) Фінансова безпека України: сутність та методика оцінювання

Керівник проекту (роботи) Івашко О. А., к.е.н., доцент,
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

2. Строк подання студентом роботи (проекту) 04.12.2024 р.

3. Мета та завдання випускної кваліфікаційної роботи (проекту) Метою даної роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів фінансової безпеки України, вироблення практичних рекомендації щодо її зміцнення.

4. Дата видачі завдання 27.09.2023 р.

АНОТАЦІЯ

Шило А. І. Фінансова безпека України: сутність та методика оцінювання.

В роботі розкрито сутність поняття «фінансова безпека України», визначено її основні складові та фактори впливу. Досліджено методику оцінювання фінансової безпеки, зокрема сучасні підходи та інструменти аналізу. Проведено детальний аналіз динаміки показників фінансової стабільності України, рівня фінансової ризикованості та його впливу на економіку. Оцінено ефективність фінансових заходів та урядових стратегій для забезпечення фінансової безпеки.

На основі проведеного дослідження розроблено напрями підвищення рівня фінансової безпеки України. Зокрема, обґрунтовано роль фінансової політики у забезпеченні стабільності та безпеки, запропоновано стратегії зменшення фінансових ризиків і підвищення фінансової стійкості. Проаналізовано міжнародний досвід забезпечення фінансової безпеки та можливості його адаптації до українських умов.

Наукова новизна роботи полягає у розробці комплексного підходу до оцінювання фінансової безпеки України з урахуванням національних особливостей та глобальних викликів.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання отриманих результатів органами державної влади для розробки ефективних стратегій та заходів із забезпечення фінансової безпеки країни.

Ключові слова: фінансова безпека, економічна стабільність, фінансова система, оцінювання фінансової безпеки, фінансові ризики, державна фінансова політика, глобалізація, фінансові стратегії, економічна безпека України, міжнародний досвід.

SUMMARY

Shylo A. I. Financial Security of Ukraine: Essence and Assessment Methodology

The paper explores the essence of the concept of «financial security of Ukraine», identifying its main components and influencing factors. The methodology for assessing financial security is examined, with a focus on modern approaches and analytical tools. A detailed analysis is conducted on the dynamics of Ukraine's financial stability indicators, the level of financial risk, and its impact on the economy. The effectiveness of financial measures and government strategies to ensure financial security is evaluated.

Based on the research findings, directions for improving the level of financial security in Ukraine are proposed. The role of financial policy in ensuring stability and security is substantiated, and strategies for reducing financial risks and enhancing financial resilience are suggested. International practices in financial security are analyzed, along with the possibilities of their adaptation to Ukrainian conditions.

The scientific novelty of the study lies in the development of a comprehensive approach to assessing Ukraine's financial security, taking into account national characteristics and global challenges.

The practical significance of the work is the potential use of the obtained results by public authorities to develop effective strategies and measures to ensure the country's financial security.

Keywords: financial security, economic stability, financial system, financial security assessment, financial risks, public financial policy, globalization, financial strategies, economic security of Ukraine, international experience.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	6
1.1. Фінансова безпека України: сутність та складові	6
1.2. Методика оцінювання фінансової безпеки України: підходи та інструменти	11
1.3. Фактори, що впливають на фінансову безпеку України	14
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗУВАННЯ СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ....	18
2.1. Динаміка показників оцінки фінансової стабільності України	18
2.2. Аналіз рівня фінансової ризикованості та його вплив на економіку України	28
2.3. Оцінка ефективності фінансових заходів та стратегій уряду для забезпечення фінансової безпеки.....	38
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	42
3.1. Роль фінансової політики держави у забезпеченні її фінансової стабільності та безпеки	42
3.2. Стратегії зменшення фінансових ризиків та підвищення фінансової стійкості України.....	45
3.3. Міжнародний досвід у забезпеченні фінансової безпеки та його застосування в українських реаліях.....	50
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57
ДОДАТКИ.....	63

ВСТУП

Актуальність теми. Фінансова безпека є критично важливим елементом загальної економічної безпеки країни, оскільки вона забезпечує стійкість фінансової системи, що впливає на економічне зростання, соціальну стабільність та національну безпеку. Фінансова безпека України, як і будь-якої іншої країни, є одним із ключових факторів, що забезпечують її стабільний розвиток, економічну незалежність та добробут громадян. Її актуальність складно переоцінити, адже саме від рівня фінансової безпеки залежить стійкість держави до внутрішніх та зовнішніх загроз, здатність протистояти економічним кризам та реалізовувати стратегічні цілі розвитку. Війна в Україні, анексія Криму та інші події призвели до значного погіршення фінансової безпеки країни. Зросли ризики дефолту, інфляції, девальвації валюти, а також відтоку капіталу. Включення України до світової економічної системи робить її більш чутливою до зовнішніх шоків, таких як зміни цін на світових ринках, фінансові кризи, геополітичні катаклізми. Високий рівень корупції, тіньової економіки, бюрократизації, а також нестабільність політичної системи негативно впливають на фінансову безпеку України. Для забезпечення стійкого розвитку та підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку Україні необхідні значні інвестиції, що також потребує високого рівня фінансової безпеки. Тому в сучасних умовах глобалізації, економічної нестабільності та геополітичних викликів питання дослідження фінансової безпеки України набуває особливої важливості.

Питання дослідження сутності та методики оцінювання фінансової безпеки України займаються такі автори як: Аксьонова Т. С., Варналій З. С., Власюк О. С., Вовчак І. Д., Євдокимов В. В., Заїчко І. В., Косяченко К. Е., Мазаракі А. А., Обозна А. О., Полторац А. С., Правдивець О. М., Феофанова І. В., Феофанов Л. К., Чумаченко О. Г., Шемаєва Л. Г., Шум В. Г. та ін. Попри значний обсяг досліджень у галузі фінансової безпеки України, залишаються ряд невирішених питань, які потребують подальшого вивчення та аналізу. Існує потреба в удосконаленні методик оцінювання фінансової безпеки з

урахуванням специфіки української економіки та соціально-політичних умов. Адаптація міжнародного досвіду до українських умов потребує більш детального аналізу та інноваційних підходів. Багато досліджень зосереджуються на окремих аспектах фінансової безпеки, тоді як інтегрований підхід, що охоплює всі складові фінансової системи, ще недостатньо розроблений. Питання впливу глобалізації, міжнародних фінансових криз та геополітичних ризиків на фінансову безпеку України потребують більш глибокого дослідження. Існуюча нормативно-правова база не завжди відповідає сучасним викликам та загрозам, що ставить під сумнів ефективність її застосування для забезпечення фінансової безпеки. Вплив фінансових технологій, цифровізації економіки та блокчейн-технологій на фінансову безпеку ще не повністю досліджений. Подальше дослідження цих питань сприятиме більш глибокому розумінню фінансової безпеки України та розробці ефективних стратегій її забезпечення.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів фінансової безпеки України, вироблення практичних рекомендації щодо її зміцнення.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- визначити сутність та складові фінансової безпеки України;
- дослідити методичку оцінювання фінансової безпеки України: підходи та інструменти;
- обґрунтувати фактори, що впливають на фінансову безпеку України;
- проаналізувати динаміку показників оцінки фінансової стабільності України;
- провести аналіз рівня фінансової ризикованості та його вплив на економіку України;
- оцінити ефективність фінансових заходів та стратегій уряду для забезпечення фінансової безпеки;
- визначити роль фінансової політики у забезпеченні фінансової стабільності та безпеки;

- обґрунтувати стратегії зменшення фінансових ризиків та підвищення фінансової стійкості України;
- дослідити міжнародний досвід у забезпеченні фінансової безпеки та його застосування в українських реаліях.

Об’єктом дослідження є фінансова система України в контексті забезпечення її безпеки та стабільності.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти фінансової безпеки України.

Інформаційно-фактологічну основу дослідження складають наукові положення сучасної економічної теорії, концепції економічного розвитку, нормативно-правові документи, дані офіційної статистики, теоретичні висновки та узагальнення вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, що містяться у монографічній, спеціальній та періодичній літературі, матеріали науково-практичних конференцій, аналітичні дані окремих підприємств тощо.

Наукова новизна дослідження полягає у розробці комплексного підходу до оцінювання фінансової безпеки України з урахуванням специфічних умов національної економіки та глобальних викликів, а також обґрунтуванні пропозицій щодо вдосконалення методик оцінювання та стратегій забезпечення фінансової безпеки.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути використані органами державної влади для розробки та впровадження ефективних заходів та стратегій з підвищення фінансової безпеки України, а також науковими установами для подальших досліджень у цій сфері.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

1.1. Фінансова безпека України: сутність та складові

Фінансова безпека є ключовим елементом загальної економічної безпеки країни, що забезпечує стабільність фінансової системи та сприяє економічному зростанню. В умовах глобалізації, економічної нестабільності та геополітичних викликів питання фінансової безпеки України набуває особливої актуальності. Фінансова безпека визначається як стан фінансової системи країни, який забезпечує її здатність ефективно функціонувати та розвиватися, мінімізуючи негативний вплив внутрішніх і зовнішніх загроз. Це поняття охоплює стійкість банківського сектору, стабільність національної валюти, ефективність фінансових ринків, забезпечення державного бюджету та боргової політики.

Фінансову безпеку розглядають з позиції різних підходів:

– З ресурсного та функціонального підходів: це захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин, а також забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій, установ, регіонів, галузей, секторів економіки та держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їхніх потреб і виконання зобов'язань [12, с. 219].

– З позиції статички: це стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, інвестиційної, митно-тарифної та фондової систем, які характеризуються збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю запобігти зовнішній фінансовій експансії, забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання [31, с. 5].

– З позиції нормативно-правового регулювання: це створення таких умов функціонування фінансової системи, за яких виключається можливість спрямовувати фінансові потоки в несанкціоновані законодавчими актами сфери, а також знижується можливість зловживання фінансовими ресурсами [27, с. 110].

Варто зазначити, що фінансова безпека держави, як складова економічної безпеки, залежить від її елементів, які впливають на забезпечення національної безпеки загалом. У контексті зростання збройної агресії з боку росії для ефективного правового забезпечення фінансової безпеки держави необхідно враховувати наступні реалії суспільного виробництва: структурні зміни у матеріальному виробництві, руйнування базових галузей економіки, зниження попиту на промислові товари, руйнування економічних зв'язків, втрату ринків збуту, ринків праці та ринків сировини, а також ресурсної бази, порушення правового механізму оподаткування та інші чинники [12, с. 219].

Зокрема, складові фінансової безпеки розглядаються у Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, яка була затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 року № 569-р. Ця Концепція була ухвалена в період світової економічної кризи і визначала потребу країни у встановленні правових засад для уникнення та протистояння викликам і загрозам фінансової стабільності. Стан фінансової безпеки країни, як складової економічної безпеки, загрози та завдання держави щодо забезпечення фінансової безпеки визначені Стратегією економічної безпеки України на період до 2025 року, затвердженою Указом Президента України від 11.08.2021 року. У цьому документі стан фінансової безпеки, як і інших видів, оцінюється через аналіз загроз стабільності фінансового розвитку та механізму їх подолання. Отже, законодавець розглядає фінансову безпеку як стан організації фінансової системи, яка забезпечується передбаченням загроз і встановленням завдань по їх подоланню [49, с. 21].

Враховуючи елементи фінансової системи, що впливають на забезпечення фінансової безпеки, зокрема безпеку бюджетної системи, банківської системи, податкової системи та фінансів підприємств у період війни, доцільно вжити наступних заходів: забезпечити систематичне бюджетне фінансування основних галузей оборони шляхом спрощеного, але стабільного правового механізму оподаткування державних та приватних підприємств; провести стабільну монетарну політику; спростити правові умови бізнесу та

залучення малих підприємств, забезпечуючи систематичне надходження податків до доходів бюджетів всіх рівнів, оскільки звільнення від оподаткування створює неможливі умови для їх фінансування.

Ми підтримуємо погляд вчених, які вважають, що для уникнення цих негативних процесів необхідно:

- Посилити на державному рівні через організаційні та правові механізми функції регулювання щодо моніторингу основних ризиків та загроз фінансовій безпеці.

- Провести превентивну політику на основі результатів аналізу потенційних загроз, щоб запобігти їх впливу на фінансову сферу.

- У випадку виявлення реальних загроз провести дієві заходи для мінімізації негативних наслідків та їх подолання.

- Затвердити на законодавчому рівні орган державної влади, що буде здійснювати контроль за діяльністю суб'єктів державної та публічної політики, які залучені до забезпечення фінансової безпеки.

Основною метою є систематизація наявних у державі, але розрізнених за суб'єктами та об'єктами публічного управління та адміністрування методів та засобів виявлення і боротьби з наслідками загроз для національної економіки та фінансової безпеки. Багато проблем та конфліктів можна уникнути через більш чітке законодавче та державне регулювання у питаннях забезпечення фінансової безпеки держави [61].

У період кризи, в умовах повномасштабної війни в Україні, коли різко перерозподіляються ресурси та змінюються ціни на фактори виробництва, мета будівництва та операцій системи фінансової безпеки полягає в захисті «життєвого простору» суб'єкта від дестабілізуючих факторів, які можуть бути як внутрішніми, так і зовнішніми загрозами. Без їхньої нейтралізації, функціонування суб'єкта може стати неможливим або може відбутися погіршення значень основних зон ризику. Найбільш ризикові зони визначаються як показник високого рівня дефіциту державного бюджету. Хоча сприйняття впливу цього фактора на економічну безпеку в 2023 році трохи

знизилося порівняно з минулим періодом оцінки, коли він розглядався як максимально загрозовий як за ймовірністю, так і за впливом [47, с. 121].

Основними загрозами фінансовій безпеці держави є ті, які найбільш чутливі до руйнівних наслідків війни, такі як зменшення трудового потенціалу, фізична чи фінансова нестача найважливіших ресурсів та матеріально-технічного забезпечення. Також до них відносяться загрози, пов'язані зі здатністю швидкого відновлення та можливістю оперативного послаблення накопичених у період війни дисбалансів. Невизначеність, що виникає внаслідок перебігу повномасштабного військового вторгнення Російської Федерації в Україну, також є частиною цих загроз, включаючи унеможливлення здійснення економічної діяльності на значних територіях, небезпеки та невизначеності у функціонуванні логістичних маршрутів та різного рівня потенціалу диверсифікації виробничих та господарських процесів через географію бойових дій та інші фактори [57, с. 72].

Повністю погоджуємося з Власюком О. С., який стверджує, що загрози фінансовій безпеці України – це сукупність наявних і потенційно можливих явищ і чинників, що призводять до дестабілізації фінансової сфери. Це може виявлятися у різкому падінні ВВП, порушенні процесу формування та розподілу централізованих фондів держави, дестабілізації банківської системи, знеціненні національної валюти та дефолті за суверенними боргами, а також у зростанні рівня тінізації економіки [9, с. 213].

Фінансова безпека держави – це складний комплексний аспект, який включає в себе різноманітні елементи, такі як об'єкти, суб'єкти, принципи, напрями, національні інтереси у фінансовій сфері, загрози (як внутрішні, так і зовнішні), методи та способи їх усунення. Раціонально об'єднати принципи фінансової безпеки у різні категорії, такі як загальні, функціональні та організаційні [18, с. 32].

У період воєнного стану критичне значення має оперативне визначення загроз фінансовій безпеці України. Це дозволить зменшити їх вплив і розробити конкретні заходи для розроблення стратегії посилення фінансової

безпеки, впровадження обережної та ефективної політики для забезпечення стійкості фінансової системи держави [4].

З усього вищезазначеного можна зробити висновок, що забезпечення фінансової безпеки у державі є однією з найважливіших задач, що вимагає постійного контролю та розгляду в усіх аспектах життя, але найважливішим заходом є перемога України.

Під поняттям фінансової безпеки національної економіки ми розуміємо стан фінансової системи, який забезпечує захист національних інтересів у таких сферах, як державні фінанси, фінансові ринки, фінанси суб'єктів господарювання та фінанси домогосподарств. Цей стан характеризується здатністю абсорбувати та нейтралізувати рівень зовнішніх та внутрішніх фінансових загроз. Для більш детального розгляду цієї категорії ми звернули увагу на структуру фінансової безпеки національної економіки, виходячи з Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [35]. Цю структуру можна представити наступним чином (рис. 1.1).

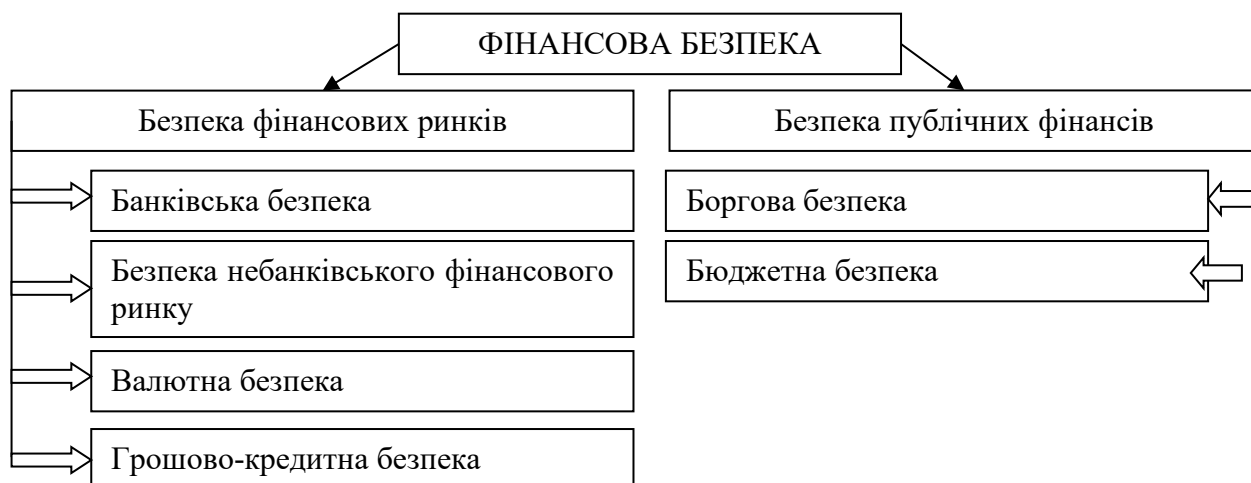

Рис. 1.1. Структура фінансової безпеки національної економіки [61]

Отже, фінансова безпека є багатограним поняттям, що включає стабільність банківського сектору, державного бюджету, валютного ринку та інших складових фінансової системи. Важливими аспектами фінансової безпеки є ефективна регуляторна політика, макроекономічна стабільність, фінансова грамотність населення, інституційна спроможність та зовнішні

фактори. Забезпечення фінансової безпеки України вимагає комплексного підходу та врахування як внутрішніх, так і зовнішніх загроз та викликів.

1.2. Методика оцінювання фінансової безпеки України: підходи та інструменти

Фінансова безпека є однією з ключових складових національної безпеки країни. Оцінка її рівня вимагає використання комплексних методів та інструментів, оскільки фінансова система піддана впливу широкого спектру внутрішніх та зовнішніх факторів. Один з основних методів оцінювання фінансової безпеки України – аналіз ключових показників фінансової системи, таких як рівень державного боргу, стійкість валютного курсу та інші фактори, що впливають на її стабільність. Моделі стрес-тестування є ефективним інструментом для оцінювання реакції фінансової системи на різні стресові сценарії, що дозволяє визначити її стійкість до потенційних кризових ситуацій. Аналіз ризиків є ключовим етапом у процесі оцінювання фінансової безпеки, оскільки дозволяє ідентифікувати та оцінити можливі загрози та визначити стратегії їх управління. Ретельний аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища, а також регулятивних рамок фінансового сектору, допомагає зрозуміти контекст, у якому функціонує фінансова система країни, та визначити її вразливості [57, с. 72].

Інтеграція різних методів оцінювання, таких як аналітичний, системний та стратегічний підходи, дозволяє отримати комплексне уявлення про стан фінансової безпеки України та розробити ефективні заходи її зміцнення.

Основні методи оцінювання фінансової безпеки України наведені у табл.

1.1.

Таблиця 1.1

Основні методи оцінювання фінансової безпеки України [45, с. 31]

Метод	Характеристика	Переваги	Недоліки
Індикаторний метод	Використовує систему показників для оцінки різних аспектів фінансової безпеки, таких як бюджетна, боргова, валютна та банківська безпека.	Простий у розумінні та застосуванні. Дас уявлення про загальний стан фінансової безпеки.	Не завжди може чітко визначити рівень фінансової безпеки. Не враховує взаємозв'язок між різними аспектами фінансової безпеки.
Ресурсно-функціональний метод	Оцінює здатність країни мобілізувати та використовувати фінансові ресурси для досягнення своїх цілей.	Враховує динаміку розвитку фінансової безпеки. Дозволяє визначити сильні та слабкі сторони фінансової системи.	Складний у розрахунку. Потребує значних обсягів даних.
Метод на основі критерію «мінімум сукупного збитку, який завдається безпеці»	Визначає мінімальний рівень фінансових ресурсів, необхідних для запобігання загрозам фінансовій безпеці.	Враховує ймовірність та наслідки загроз фінансовій безпеці. Дозволяє визначити пріоритетні напрямки забезпечення фінансової безпеки.	Складний у розрахунку. Суб'єктивний при визначенні ймовірності та наслідків загроз.
Моделі прогнозування банкрутства	Використовуються для оцінки ймовірності банкрутства країни.	Дозволяють попередити виникнення фінансових криз.	Не завжди можуть точно передбачити банкрутство. Не враховують усі фактори, які можуть впливати на фінансову безпеку.

Індикаторний метод використовує систему показників для оцінки різних аспектів фінансової безпеки, таких як бюджетна, боргова, валютна та банківська безпека. Він простий у розумінні та застосуванні, а також дає уявлення про загальний стан фінансової безпеки. Однак не завжди може чітко визначити рівень фінансової безпеки і не враховує взаємозв'язок між різними аспектами.

Ресурсно-функціональний метод оцінює здатність країни мобілізувати та використовувати фінансові ресурси для досягнення своїх цілей. Цей метод враховує динаміку розвитку фінансової безпеки та дозволяє визначити сильні та слабкі сторони фінансової системи. Однак він складний у розрахунку та потребує значних обсягів даних [54, с. 119].

Метод на основі критерію «мінімум сукупного збитку, який завдається безпеці» визначає мінімальний рівень фінансових ресурсів, необхідних для запобігання загрозам фінансовій безпеці. Цей метод враховує ймовірність та

наслідки загроз, дозволяє визначити пріоритетні напрямки забезпечення фінансової безпеки. Проте він складний у розрахунку та суб'єктивний при визначенні ймовірності та наслідків загроз.

Моделі прогнозування банкрутства використовуються для оцінки ймовірності банкрутства країни. Вони дозволяють попередити виникнення фінансових криз, але не завжди можуть точно передбачити банкрутство та не враховують усі фактори, які можуть впливати на фінансову безпеку [25].

Індикатори та формули оцінки фінансової безпеки України наведені у табл. 1.2. Існує багато інших індикаторів, які можуть використовуватися для оцінки фінансової безпеки України.

Таблиця 1.2

Індикатори та формули оцінки фінансової безпеки України [34, с. 95]

Індикатор	Характеристика	Формула
ВВП на душу населення	Показує рівень доходу на одну людину в країні.	$\text{ВВП на душу населення} = \frac{\text{ВВП}}{\text{Чисельність населення}}$
Співвідношення державного боргу до ВВП	Показує, наскільки держава залежна від запозичень.	$\text{Співвідношення державного боргу до ВВП} = \frac{\text{Державний борг}}{\text{ВВП}}$
Дефіцит бюджету	Показує різницю між доходами та видатками бюджету.	$\text{Дефіцит бюджету} = \text{Доходи бюджету} - \text{Видатки бюджету}$
Рівень інфляції	Показує темпи зростання цін.	$\text{Рівень інфляції} = \frac{(\text{Індекс цін поточного року} - \text{Індекс цін попереднього року})}{\text{Індекс цін попереднього року}} \cdot 100$
Обсяг валютних резервів	Показує здатність країни покривати імпорт та відповідати за зовнішніми зобов'язаннями.	$\text{Обсяг валютних резервів} = \text{Сума валютних резервів}$
Курс валюти	Показує вартість національної валюти по відношенню до іноземних валют.	$\text{Курс валюти} = \frac{\text{Ціна одиниці іноземної валюти в національній валюті}}{\text{Ціна національної валюти в іноземній валюті}}$
Відсоткова ставка	Показує вартість позикових коштів.	$\text{Відсоткова ставка} = \frac{\text{Середня річна відсоткова ставка за кредитами}}{100}$
Рівень безробіття	Показує частку працездатного населення, яка не має роботи.	$\text{Рівень безробіття} = \frac{(\text{Кількість безробітних})}{\text{Чисельність працездатного населення}} \cdot 100$
Індекс людського розвитку	Показує рівень життя в країні.	$\text{Індекс людського розвитку} = \frac{(\text{Середній показник очікуваної тривалості життя, рівня освіти та ВВП на душу населення})}{100}$

Оцінка фінансової безпеки України є складним та многогранним завданням, для якого застосовуються різноманітні методи. Деякі з них враховують загальний стан економіки, інші концентруються на конкретних аспектах фінансової системи [48, с. 35].

Отже, оцінювання фінансової безпеки України є складним завданням, яке вимагає використання різноманітних підходів та інструментів. Правильне визначення стану фінансової системи та її стійкості дозволяє країні ефективно протистояти різноманітним фінансовим загрозам та забезпечує її стабільність та економічний розвиток.

1.3. Фактори, що впливають на фінансову безпеку України

Фінансова безпека є ключовою складовою національної безпеки будь-якої країни і визначається рівнем стабільності її фінансової системи та економіки в цілому. Україна, як країна з перехідною економікою, стикається з численними факторами, які впливають на її фінансову безпеку. Система загроз фінансовій безпеці України включає в себе різноманітні тенденції, явища і чинники, які насправді або потенційно можуть ускладнити або навіть підірвати збереження національних цінностей у фінансовій сфері та реалізацію національних інтересів України. Стан фінансової безпеки держави формується під впливом широкого спектру факторів і явищ фінансово-кредитної політики, як внутрішньої, так і зовнішньої, політичної обстановки, а також наявності належного законодавчого регулювання та виконання міжнародних зобов'язань країни [10, с. 58].

Фактори, що впливають на рівень фінансової безпеки, взаємопов'язані між собою. Наприклад, економічний фактор державної залежності від зовнішніх кредитів призводить до збільшення відносної ваги платежів за обслуговування державного боргу у загальній структурі видатків бюджету, що в свою чергу призводить до виділення менше фінансових ресурсів на інші напрями державної політики. З урахуванням різноманітності ризикових факторів та мінливості ризиків у фінансовій сфері, процес ухвалення ефективних рішень при управлінні ними вимагає кількісної оцінки фінансових ризиків та їх управління. Стратегічне управління фінансовими ризиками, з нашого погляду, полягає в постійному застосуванні комплексу процедур, які включають в себе комунікацію та визначення контексту управління, розробку

політики менеджменту, ідентифікацію, всебічний аналіз, кількісну оцінку та обробку фінансових ризиків, а також вибір альтернативних шляхів зниження їх впливу [19, с. 21].

Серед внутрішніх загроз, які впливають на рівень фінансової безпеки України, класичними є ряд проблем: недоліки вітчизняного законодавства у сфері оцінки рівня фінансової безпеки та фінансово-кредитних відносин, низька привабливість для інвестицій, нестабільна податкова політика, недостатня бюджетна дисципліна, високий рівень тіньової економіки, критичні показники державного та зовнішнього боргу, обмеженість золотовалютних резервів, вразливість банківської системи та недостатня підтримка конкурентоспроможності українського експорту. Крім того, існують нестандартні внутрішні фактори, що впливають на рівень фінансової безпеки, які пов'язані з ерою діджиталізації. Серед них можна виокремити такі як стратегічні інформаційні повідомлення, які масово рекламують боргову залежність, фінансові піраміди та криптовалюти, що можуть стати джерелом деструктивних ідей та негативно позначитися на діловій репутації фінансових установ [20].

Основними зовнішніми загрозами для рівня фінансової безпеки України є від'ємне зовнішньоторговельне сальдо, дефіцит платіжного балансу, обмеження державної присутності на фінансових ринках інших країн, а також нераціональні темпи збільшення відкритості економіки та неконтрольований рівень лібералізації зовнішньоекономічної діяльності.

В результаті державна інтеграція у світову спільноту може спричинити неконтрольовану залежність від іноземної фінансової допомоги, зростання впливу міжнародних фінансових організацій, країн та інших учасників світової фінансової системи на формування національної фінансової політики країни. Це призводить до нав'язування певних економічних програм та обмежень у сфері прийняття рішень відносно фінансових стратегій та політик [60, с. 10]. Фактори, що впливають на фінансову безпеку України наведені у табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Фактори, що впливають на фінансову безпеку України [59, с. 315]

Категорія	Внутрішні фактори	Зовнішні фактори
Економічні	<ul style="list-style-type: none"> - Низький рівень диверсифікації економіки. - Висока залежність від експорту сировини. - Нестабільність політичної ситуації. - Корупція. - Недосконала система оподаткування. - Тіньова економіка. 	<ul style="list-style-type: none"> - Глобальні економічні кризи. - Зміна світових цін на сировину. - Торговельні війни. - Геополітична нестабільність. - Стихійні лиха.
Фінансові	<ul style="list-style-type: none"> - Високий рівень державного боргу. - Дефіцит бюджету. - Низький рівень фінансової інклюзії. - Нерозвиненість фінансового ринку. - Нестабільність курсу національної валюти. 	<ul style="list-style-type: none"> - Зміна процентних ставок на світових ринках. - Міграція капіталу. - Санкції. - Економічна політика сусідніх країн.
Інституційні	<ul style="list-style-type: none"> - Слабкість верховенства права. - Неєфективність державного управління. - Недосконалість судової системи. - Високий рівень бюрократії. - Корупція. 	<ul style="list-style-type: none"> - Міжнародні стандарти та норми. - Діяльність міжнародних організацій. - Зовнішня політика сусідніх країн.
Соціальні	<ul style="list-style-type: none"> - Низький рівень життя населення. - Високий рівень безробіття. - Нерівномірний розподіл доходів. - Соціальна нестабільність. - Демографічні проблеми. 	<ul style="list-style-type: none"> - Міграційні потоки. - Глобальні соціальні проблеми. - Зміна цін на світовому ринку праці.

Економічна нестабільність в Україні, зокрема високий рівень інфляції, невпевненість на фінансових ринках та нестабільність валютного курсу, суттєво підірвали фінансову безпеку країни. Нестабільність спричиняє недовіру як внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів, що призводить до капіталовідтоку та погіршення фінансового стану. Політична нестабільність, включаючи корупцію та недостатню прозорість управління, є іншим важливим фактором, що впливає на фінансову безпеку України. Нестабільність у політичній сфері призводить до непередбачуваних рішень та втручання управління, що підірвуть довіру інвесторів та фінансову стабільність. Україна також піддана зовнішнім впливам, таким як геополітичні конфлікти та санкції, які можуть вплинути на її фінансову безпеку. Наприклад, зростання напруженості в регіоні може спричинити падіння інвестицій та втрату довіри з боку міжнародних партнерів. Системні ризики, такі як недоліки у банківській системі або недостатня регулятивна рамка, також можуть становити загрозу фінансовій безпеці України. Недавні банкрутства банків та фінансові скандали свідчать про потребу в удосконаленні фінансової системи країни [8, с. 52].

Отже, фінансова безпека України залежить від багатьох факторів, включаючи економічну та політичну стабільність, зовнішні впливи та системні ризики. Розуміння цих факторів і прийняття відповідних заходів для їх управління є ключем до зміцнення фінансової безпеки країни.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗУВАННЯ СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Динаміка показників оцінки фінансової стабільності України

Фінансова стабільність визначається як ключовий фактор для забезпечення економічного розвитку та процвітання країни. Україна, як і багато інших країн, регулярно вивчає та аналізує свою фінансову стабільність, використовуючи різні показники та методики оцінки. Один з ключових показників фінансової стабільності – це зовнішній борг країни. За останні кілька років спостерігається певний зріст зовнішнього боргу України, що створює певні ризики для фінансової стабільності. Однак, завдяки реформам та зусиллям управління державним боргом, спостерігається певний збільшення довіри до фінансової системи. Зовнішній державний та гарантований державою борг України з 2012 по 2024 рр. наведений у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Зовнішній державний та гарантований державою борг України з 2012 по 2024 рр. (млн. дол. США)

Рік	Сукупний борг	Державний борг	Гарантований борг	Зміна держ. боргу	Зміна гарант. боргу
2012	37 474,5	24 507,1	12 967,5	-	-
2013	38 658,8	26 137,7	12 521,1	6,65%	-3,44%
2014	37 536,0	27 901,4	9 634,6	-2,90%	-23,05%
2015	38 792,2	30 809,1	7 983,1	10,42%	-17,14%
2016	43 445,4	34 427,0	9 018,5	11,74%	12,97%
2017	45 604,6	36 048,3	9 556,3	4,71%	5,96%
2018	48 989,4	38 490,1	10 499,3	6,77%	9,87%
2019	50 462,5	39 706,6	10 755,8	3,01%	2,44%
2020	48 940,8	39 342,5	9 598,3	-3,02%	-10,76%
2021	53 720,8	44 510,7	9 210,1	13,14%	-4,04%
2022	57 197,0	47 654,7	9 542,3	7,06%	3,61%
2023	71 398,6	63 590,9	7 807,7	33,44%	-18,18%
30.04.2024	101 704,7	94 790,5	6 914,2	42,45%	49,06%

Джерело : побудовано автором за даними [41]

З 2012 року сукупний зовнішній та гарантований державою борг України зростає, за винятком 2014 та 2020 років. Найбільше зростання спостерігалось у

2023 році (на 42,45%). Державний борг також зростає з 2012 року, за винятком 2014 та 2020 років. Найбільше зростання спостерігалось у 2023 році (на 33,44%). Гарантований державою борг зменшується з 2013 року, за винятком 2016, 2017, 2018 та 2022 років. Найбільше скорочення спостерігалось у 2023 році (на 18,18%) [41].

Ще одним важливим показником є рівень інфляції. У останні роки Україна здійснила значні зусилля для боротьби з високим рівнем інфляції, що сприяло стабілізації економічної ситуації та збільшенню довіри до національної валюти. Індекс інфляції – це показник, який показує, наскільки дорожчають товари та послуги, які купує населення [41]. Зведена таблиця індексів споживчих цін з 2021 по 2023 рр. наведена в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Зведена таблиця індексів споживчих цін з 2021 по 2023 рр. (%)

	січень	лютий	березень	квітень	травень	червень	липень	серпень	вересень	жовтень	листопад	грудень	За рік
2021	101,3	101,0	101,7	100,7	101,3	100,2	100,1	99,8	101,2	100,9	100,8	100,6	110,0
2022	101,3	101,6	104,5	103,1	102,7	103,1	100,7	101,1	101,9	102,5	100,7	100,7	126,6
2023	100,8	100,7	101,5	100,2	100,5	100,8	99,4	98,6	100,5	100,8	100,5		104,4

Джерело : побудовано автором за даними [41]

У листопаді 2023 року в Україні індекс інфляції становив 100,5%. Це означає, що ціни на товари та послуги в Україні в листопаді 2023 року були на 0,5% вищими, ніж у листопаді 2022 року. Разом із загальним індексом інфляції в аналітичних цілях використовується також базовий індекс інфляції. Базовий індекс інфляції розраховується з використанням іншого набору товарів та послуг, ніж загальний індекс інфляції. Він виключає товари та послуги, ціни на які змінюються під впливом короткострокових факторів, таких як сезонні коливання або адміністративні рішення (рис. 2.1).

У листопаді 2023 року в Україні базовий індекс інфляції становив 100,3%. Це означає, що ціни на товари та послуги в Україні в листопаді 2023 року були на 0,3% вищими, ніж у листопаді 2022 року. Варто відзначити, що індекс

споживчих цін в Україні в 2022 році зріс на 16,6% порівняно з 2021 роком. Цей ріст був викликаний низкою факторів, зокрема: російською агресією, яка призвела до зростання цін на енергоносії та інші товари та послуги; зниженням пропозиції товарів та послуг на внутрішньому ринку внаслідок війни; зниженням курсу гривні до долара США.

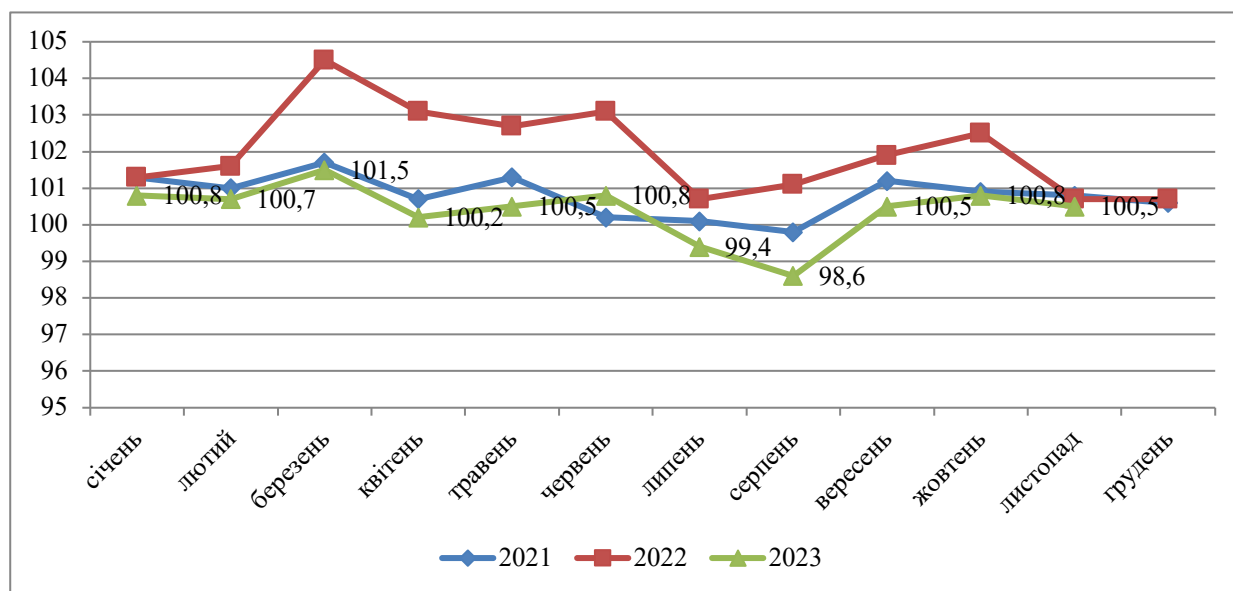

Рис. 2.1. Динаміка зміни індексів споживчих цін з 2021 по 2023 рр. (%)

Джерело : побудовано автором за даними [41]

У 2023 році індекс споживчих цін в Україні знизився на 2,2% порівняно з 2022 роком. Це зниження було викликане низкою факторів, зокрема: зменшенням попиту на товари та послуги внаслідок війни; заходами уряду з регулювання цін; заходами міжнародної спільноти з надання допомоги Україні. Однак, незважаючи на це зниження, індекс споживчих цін в Україні в 2023 році залишався на високому рівні. Це означає, що життя в Україні в 2023 році було дорожчим, ніж у 2022 році.

Керування рівнем інфляції є важливим завданням для забезпечення стабільності економіки (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Зведена таблиця базових індексів споживчих цін з 2011 по 2023 рр. (%)

	січень	лютий	березень	квітень	травень	червень	липень	серпень	вересень	жовтень	листопад	грудень	За рік
2021	100,3	100,5	101,6	100,7	100,7	100,4	99,9	100,0	101,3	101,0	100,8	100,4	107,9
2022	100,1	101,0	103,8	103,0	101,4	101,6	101,2	102,1	102,4	101,9	101,3	100,8	122,6
2023	100,7	100,5	101,3	100,5	100,3	99,9	100,0	100,0	100,9	100,4	100,3		104,9

Джерело : побудовано автором за даними [41]

У листопаді 2023 року в Україні базовий індекс інфляції становив 100,3%. Це означає, що ціни на товари та послуги в Україні в листопаді 2023 року були на 0,3% вищими, ніж у листопаді 2022 року, за винятком короткострокових коливань цін. У 2023 році базовий індекс споживчих цін в Україні знизився на 7,7% порівняно з 2022 роком.

Індекс реальної заробітної плати – це показник того, наскільки збільшилася або зменшилася купівельна спроможність заробітної плати в країні. Індекс реальної заробітної плати по областях України в 2022 р. наведений на рис. 2.2.

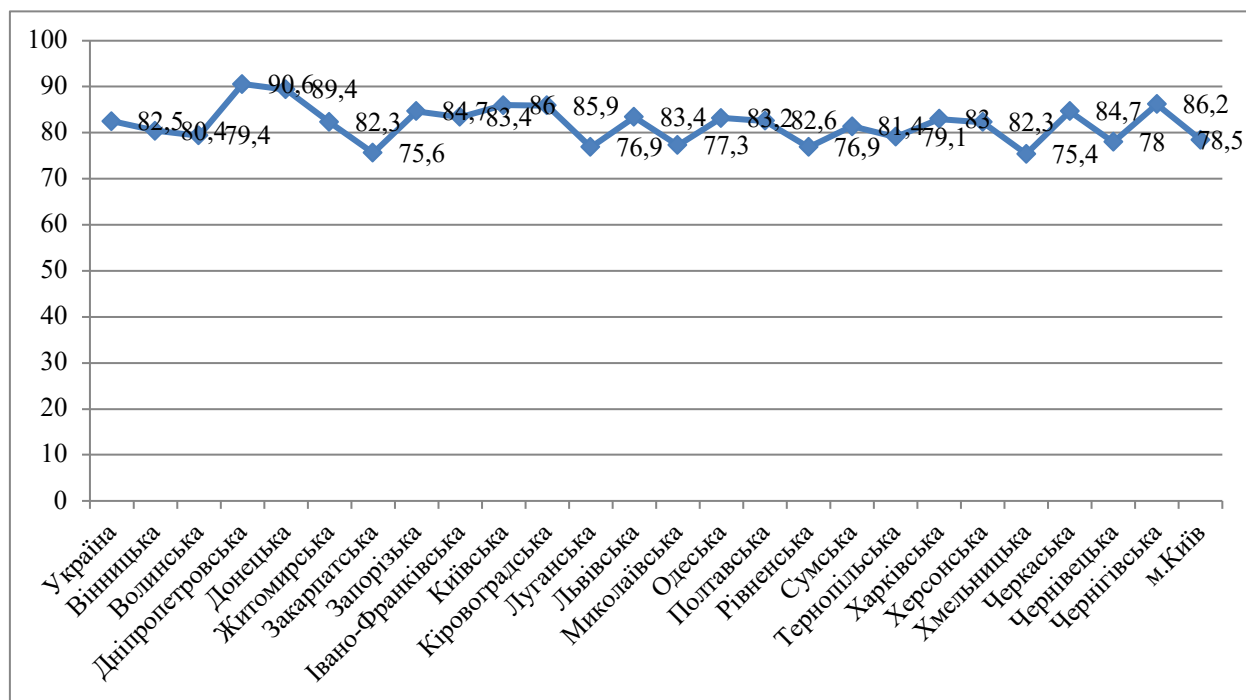

Рис. 2.2. Індекс реальної заробітної плати по областях України в 2023 р. (%)

Джерело : побудовано автором за даними [41]

Як видно з рис. 2.2, найвищий індекс реальної заробітної плати в 2022 році був у Дніпропетровській області (90,6%). Це означає, що купівельна спроможність заробітної плати в Дніпропетровській області в 2023 році була на 9,4% вищою, ніж у 2021 році. Найнижчий індекс реальної заробітної плати в 2023 році був у Луганській області (76,9%). Це означає, що купівельна спроможність заробітної плати в Луганській області в 2023 році була на 23,1% нижчою, ніж у 2022 році. Середній індекс реальної заробітної плати в Україні в 2023 році становив 82,5%. Це означає, що купівельна спроможність заробітної плати в Україні в 2023 році була на 17,5% нижчою, ніж у 2022 році.

Динаміка рівня безробіття та реальної заробітної плати у 2019-2023 роках наведена на рис. 2.3.

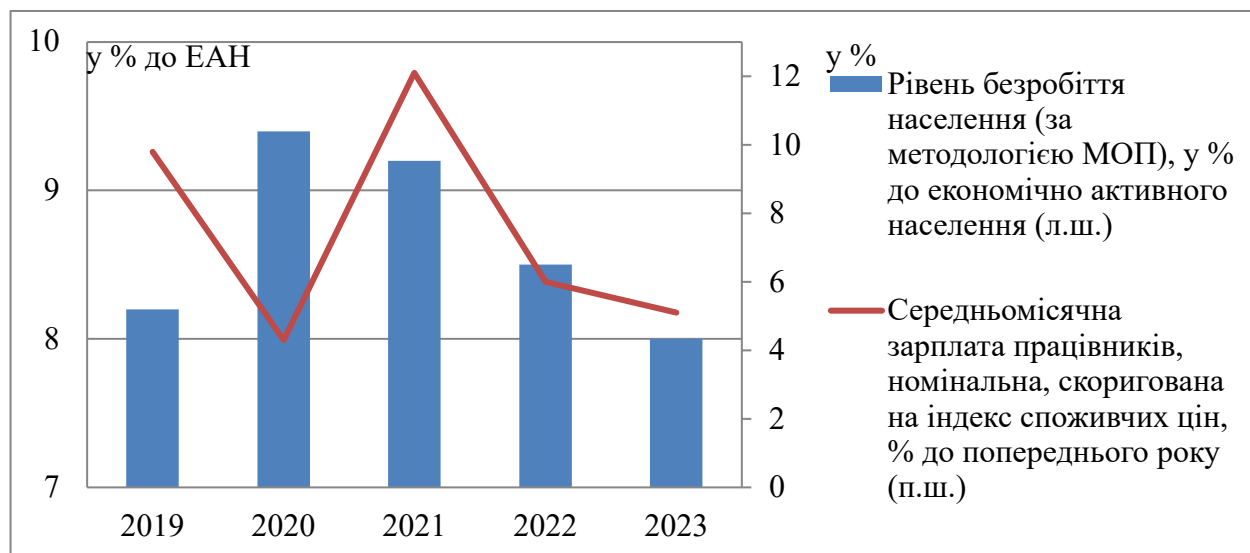

Рис. 2.3. Динаміка рівня безробіття та реальної заробітної плати у 2019-2023 рр.

Джерело : побудовано автором за даними [40]

Відповідно до основного прогнозу, передбачається, що країни будуть реалізовувати свої стратегії щодо подолання наслідків пандемії COVID-19, зокрема, шляхом підтримки домогосподарств і підприємств. Також розвинені країни та міжнародні фінансові організації надаватимуть значну фінансову підтримку країнам, що розвиваються.

У 2021-2023 роках під впливом торговельних обмежень на деяких регіональних ринках слабкий попит обмежить зростання цін на сталь.

Прогнозується, що середньорічний індекс цін на базові метали зростатиме у середньому на рівні 3,7%. Ціни на світовому ринку сільськогосподарської продукції зростатимуть у середньостроковому періоді [40].

У 2021 році інвестиції мали найвищі темпи зростання серед усіх складових попиту, а їх внесок у економічне зростання збільшуватиметься щороку. Це обумовлено низьким початковим рівнем інвестиційної активності як в українських, так і зарубіжних економічних агентів, які також відчували наслідки світової кризи. Проте продовження реалізації інвестиційних проектів, що були запущені раніше і тимчасово припинені або затримані під час пандемії, підтримка державою реалізації нових інвестиційних проектів та поступове збільшення кредитування допоможуть швидко відновити високі темпи інвестицій в економіці з плавним переходом від відновлення втрачених ресурсів до активного нарощування капіталу [40].

Динаміка цінових показників та курсу гривні у 2019-2023 роках наведена на рис. 2.4.

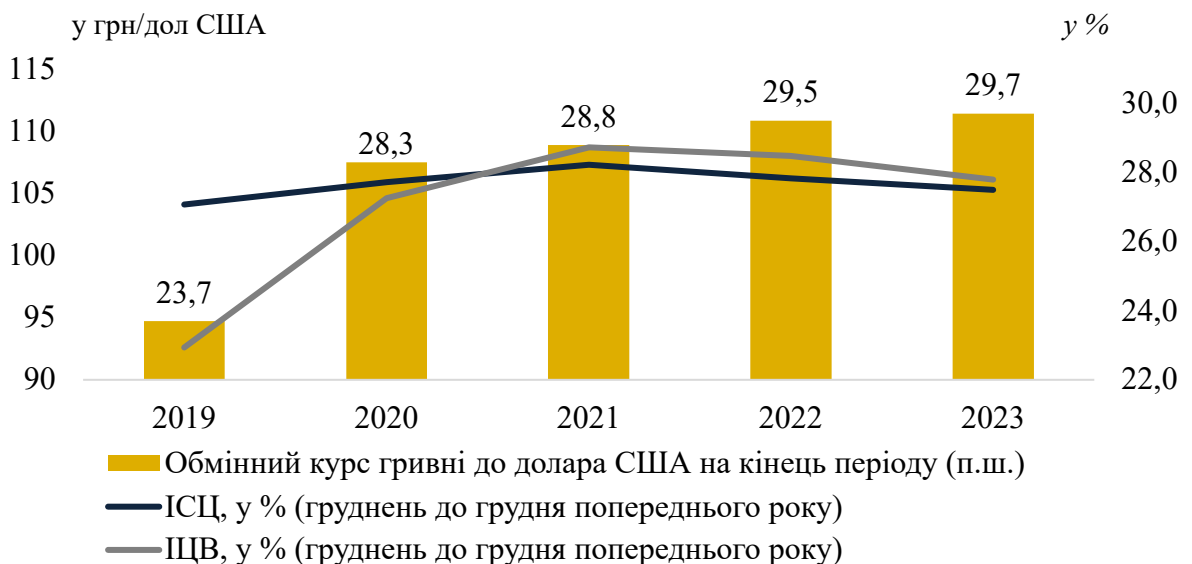

Рис. 2.4. Динаміка цінових показників та курсу гривні у 2019-2023 рр.

Джерело : побудовано автором за даними [40]

У 2021 р. внутрішні ціни зростають досить швидко як на ринку споживчих товарів (7,3 відсотка), так і у промисловості (8,7 відсотка). Проте у подальшому темпи цінового зростання поступово сповільнюються.

Динаміка показників зовнішньої торгівлі у 2019-2023 роках наведена на рис. 2.5.

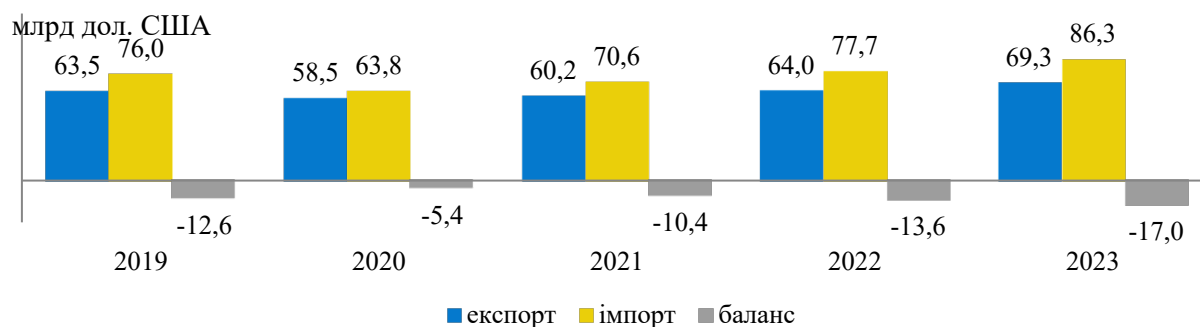

Рис. 2.5. Динаміка показників зовнішньої торгівлі у 2019-2023 рр.

Джерело : побудовано автором за даними [40]

Враховуючи описане, відзначається, що українська економіка у 2021-2023 роках, через свою відкритість, була в значній мірі залежною від зміни зовнішніх умов. У майбутньому очікується переважно помірно-позитивна динаміка зростання попиту та світових цін на основні товари, які становлять значну частину вітчизняного експорту, такі як сільське господарство, металопродукція, мінеральні продукти, хімічна промисловість, машинобудування тощо, та зростання цін на імпортовані енергоресурси. Це відобразатиметься на зовнішній торгівлі України [40].

Динаміка показників фінансової стабільності має значний вплив на економічний розвиток країни. Зростання довіри до фінансової системи сприяє залученню інвестицій, розвитку підприємництва та створенню нових робочих місць. Зниження рівня інфляції дозволяє зберегти покупчу спроможність громадян та залучити іноземних інвесторів.

Розширення внутрішнього попиту, як споживчого, так і інвестиційного, стане основним фактором зростання обсягів імпорту товарів та послуг при помірній номінальній девальвації. Проте, імпортозаміщення буде відбуватися помірно, оскільки підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників у внутрішньому ринку буде послаблене. У той же час, реалізація заходів щодо зменшення енергоємності економіки та підвищення енергоефективності сприятиме зменшенню попиту на енергоресурси [40].

Крім того, важливим аспектом є стан банківської системи. Україна провела значні реформи у банківському секторі з метою зміцнення його стабільності та надійності, що сприяло збільшенню довіри до банків та зменшенню ризиків для фінансової системи в цілому. Банківська система України зазнала значних змін за останні роки, зокрема, значного збільшення частки держави у власності банків. Ця тенденція обумовлена низкою факторів, включаючи фінансову кризу 2008-2009 років та наступну реструктуризацію банківського сектору. Держава наразі володіє значною часткою акцій багатьох українських банків, що робить її важливим гравцем на банківському ринку. Протягом останніх років українська банківська система стикається з викликами, які впливають з різноманітних факторів. З одного боку, вона повинна адаптуватися до швидких змін у глобальному середовищі та прогресу в технологіях. З іншого боку, вона змушена боротися з внутрішніми загрозами і кризами, включаючи ті, що виникають у зв'язку з активними воєнними діями на території України. Крім цього, Національному банку України наказано негайно ліквідувати усі банки, у яких російська сторона має частку в капіталі. Дані про кількість банків в Україні можна знайти в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Динаміка кількості банків в Україні за 2020-2023 рр.

Рік	Платоспроможні	Державні, у т. ч. «Приватбанк»	Іноземні	Приватні
2020	73	5	20	48
2021	71	4	20	47
2022	67	4	16	47
2023	63	5	14	44

Джерело : побудовано автором за даними [39]

Протягом періоду з 2020 по 2023 роки кількість фінансово стійких банків в Україні зменшилася на 10, з 73 до 63. Кількість державних банків, включаючи Приватбанк, залишалася стабільною протягом 2020-2021 років, а потім зросла на 1 банк у 2023 році. Кількість іноземних банків зменшилася на 6, з 20 до 14, за вказаний період. Кількість приватних банків (без Приватбанку) скоротилася

на 4, з 48 до 44, за той же період. У четвертому кварталі 2023 року у країні працювало 63 банки, що на 4 менше, ніж на початку року. Ліквідовано 4 банки: «Форвард», «Айбокс», «Конкорд» та Укрбудінвест. Їхня частка активів становила менше 1%, тому їх вихід з ринку не суттєво вплинув на роботу банківської системи [39].

Стабільність банківської системи є важливою для забезпечення фінансової безпеки країни та збереження вкладів громадян. За наявності стійкої та надійної банківської системи стимулюється кредитування підприємств та населення, що сприяє економічному зростанню та розвитку. Розподіл чистих активів за групами банків в Україні за 2020-2023 рр. наведений на рис. 2.6.

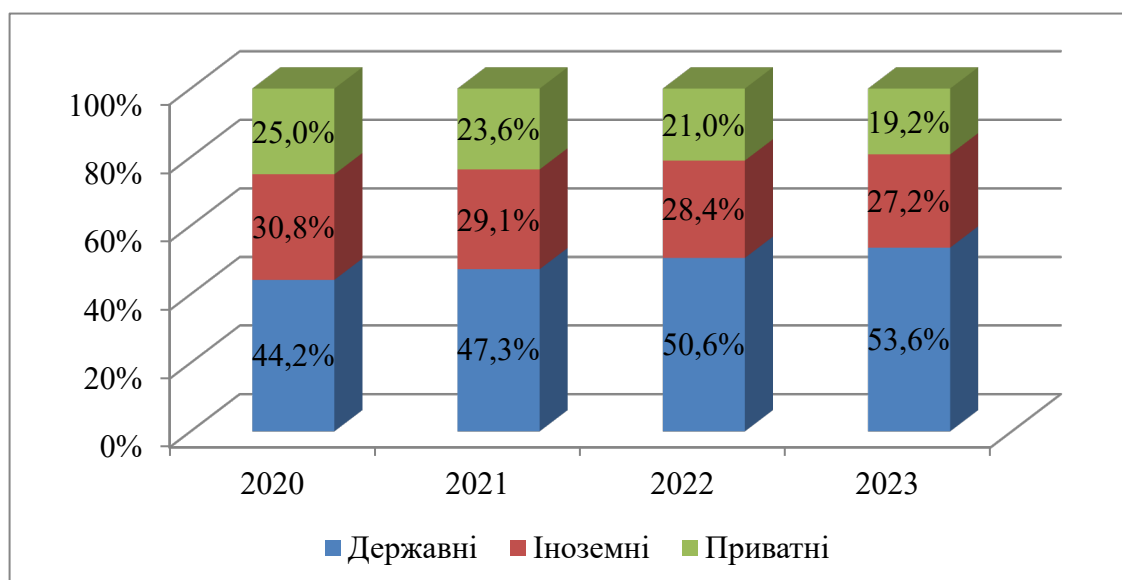

Рис. 2.6. Розподіл чистих активів за групами банків в Україні за 2020-2023 рр.

Джерело : побудовано автором за даними [39]

Протягом періоду з 2020 по 2023 рік чисті активи державних банків в Україні постійно збільшувалися, зростаючи від 44,2% до 53,6%. У той же час, частка чистих активів іноземних банків за цей період постійно зменшувалася, з 30,8% до 27,2%. Щодо приватних банків (за винятком Приватбанку), їхня частка чистих активів протягом 2020-2023 років також стійко зменшувалася, від 25% до 19,2% [39].

Частка чистих активів державних банків зросла на 0,3 відсоткових пункти до 53,6% у четвертому кварталі. За весь 2023 рік ця частка збільшилася на 3,1

відсоткових пункти, що зумовлено включенням Сенс Банку до цієї категорії. Чисті активи платоспроможних банків значно збільшилися: на 11,1% у четвертому кварталі та на 25% за весь 2023 рік. Найбільший зріст обсягів спостерігався у депозитних сертифікатах НБУ, ОВДП та коштах банків на рахунках у НБУ. Чистий гривневий корпоративний кредитний портфель зростає завдяки збільшенню попиту, зокрема у секторі малих та середніх підприємств (МСП), що підвищилося на 6,8% квартал до кварталу та на 12,4% порівняно з попереднім роком. Чистий корпоративний кредитний портфель в іноземній валюті майже не змінився у четвертому кварталі (+0,1% в доларовому еквіваленті), але за рік скоротився на 9,8% [39].

Динаміка кількості активних платіжних карток за групами банків за 2020-2023 рр. наведена на рис. 2.7.

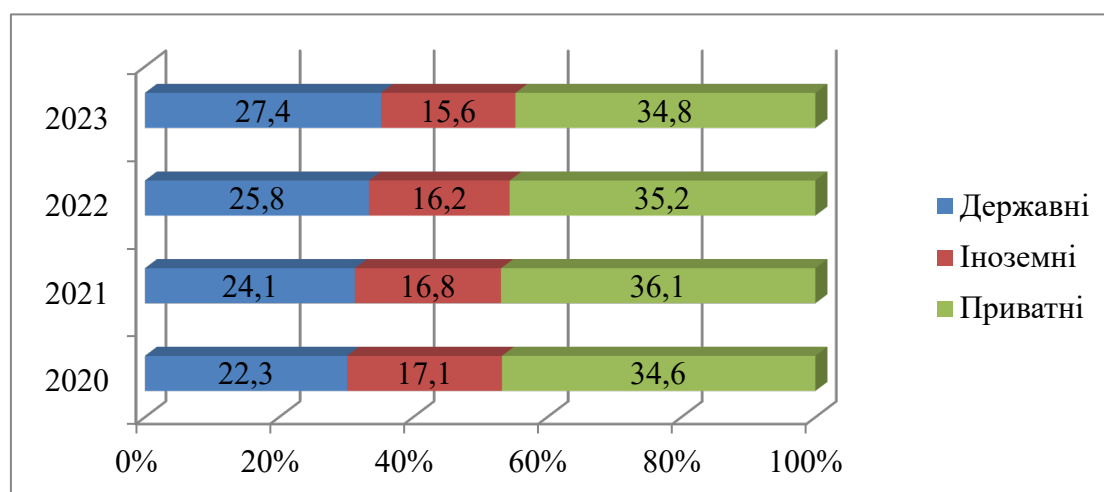

Рис. 2.7. Динаміка кількості активних платіжних карток за групами банків за 2020-2023 рр. (млн од.)

Джерело : побудовано автором за даними [39]

Кредитування в гривнях продовжується, переважно в рамках програми «Доступні кредити 5-7-9%». Обсяг позик, наданих в межах цієї програми, збільшився на 2% за останній квартал і на 34% за рік. Чистий роздрібний гривневий кредитний портфель зріс вже третій квартал поспіль: на 7,4% за IV квартал та на 20,3% за 2023 рік. Значний ріст спостерігається, переважно, завдяки активному картковому кредитуванню двома провідними банками.

Обсяги чистих іпотечних кредитів також рекордно зросли: за останній квартал на 23,2%, або на 3,5 млрд грн, а за рік – майже на половину, або на 6 млрд грн [39].

Отже, динаміка показників оцінки фінансової стабільності України є важливим аспектом для розуміння та прогнозування економічного розвитку країни. Правильне визначення та аналіз цих показників дозволяє вживати необхідних заходів для підтримки фінансової стабільності та забезпечення економічного зростання. Важливою умовою є постійна увага до цих показників та вчасна реакція на будь-які зміни, що можуть впливати на фінансову стабільність країни. Сучасна економіка України переживає кризовий період, викликаний війною на її території. Зміна ВВП показує наявність двох глибоких кризових періодів за останнє десятиліття: 2014–2015 та 2022 роки, які характеризуються інфляційними процесами та занепадом виробництва. У 2022 році економіка України зазнала найбільших втрат, демонструючи зменшення ВВП на 29,1%. Це призвело до погіршення купівельної спроможності населення та рівня життя. Кризові періоди в економіці України співпадають з роками агресивного вторгнення росії та проведення військових операцій.

2.2. Аналіз рівня фінансової ризикованості та його вплив на економіку України

В умовах воєнного стану, коли спостерігається часткове або повне руйнування інфраструктури, промислових і логістичних об'єктів, падіння економіки, зростання дефіциту державного бюджету та державного боргу, зниження податкових надходжень, а також значний тиск на державний бюджет через одночасне зменшення доходів і збільшення витрат, національна валюта відчуває вплив погіршення платіжного балансу і реалізації інфляційних ризиків. Відтік капіталу, погіршення фінансового стану установ, швидке скорочення реальних та номінальних доходів населення і їхніх заощаджень, а також високі ризики для економіки та підприємств у військовий та післявоєнний періоди, ускладнюють ситуацію. Негармонізоване з європейським

законодавством регулювання фінансової системи уповільнює євроінтеграційні процеси. Тому зараз наша країна має застосовувати ефективні інструменти впливу на фінансово-економічні та політичні процеси. З огляду на це, проблема формування дієвої фінансової політики стає надзвичайно актуальною, а її реалізація в сучасних умовах є складною. Фінансова політика повинна враховувати інтереси всіх учасників фінансових відносин, і це є одним із найважливіших аспектів сьогодення.

Бюджетно-податкова політика має сприяти розвитку інституційних секторів економіки та підвищенню рівня фінансової стійкості системи публічних фінансів. Пріоритетними напрямками бюджетної політики є підвищення прозорості та публічності державних замовлень, оптимізація системи органів державного управління та об'єктів соціальної інфраструктури, підвищення ефективності системи соціального захисту населення. Значний дефіцит державного бюджету поступово скорочуватиметься (з 25% ВВП у 2022 р. до 12% ВВП у 2024 р.), а ключовим джерелом його фінансування наразі є міжнародна підтримка [62].

Аналіз та прогнозування фіскальних інструментів стабілізації публічних фінансів, з урахуванням макроекономічних показників, свідчить про наявність ризиків для публічних фінансів у середньостроковій перспективі, особливо у кризові (початок воєнних дій) та посткризові (післявоєнні) періоди. Прогнозні показники дефіциту державного бюджету на період I кварталу 2023 р. – IV кварталу 2024 р. демонструють поступове зменшення: I кв. 2023 р. – 391,97 млрд грн (20,34% ВВП); II кв. 2023 р. – 329,30 млрд грн (12,88% ВВП); III кв. 2023 р. – 272,65 млрд грн (8,88% ВВП); IV кв. 2023 р. – 227,97 млрд грн (6,42% ВВП); I кв. 2024 р. – 198,36 млрд грн (4,95% ВВП); II кв. 2024 р. – 184,70 млрд грн (3,75% ВВП); III кв. 2024 р. – 186,19 млрд грн (3,77% ВВП); IV кв. 2024 р. – 200,93 млрд грн (4,11% ВВП) [62].

Аналіз рівня фінансової ризикованості в Україні можна розглядати через індекс споживчих цін (ІСЦ) та його зміну протягом періоду з січня 2022 по травень 2024 року. ІСЦ є одним із головних показників для визначення

інфляційного тиску, що впливає на економічну стабільність і рівень фінансової ризикованості. Під час воєнного стану Національний банк України продовжує впроваджувати комплекс заходів, спрямованих на підтримку фінансової стабільності держави та регулювання фінансового сектора. Інфляція в Україні залишається на низькому рівні [62]. За даними Державної служби статистики України, у травні 2024 року споживча інфляція в річному вимірі становила 3,3 %, а в місячному вимірі (порівняно з квітнем) ціни зросли на 0,6 % (рис. 2.8).

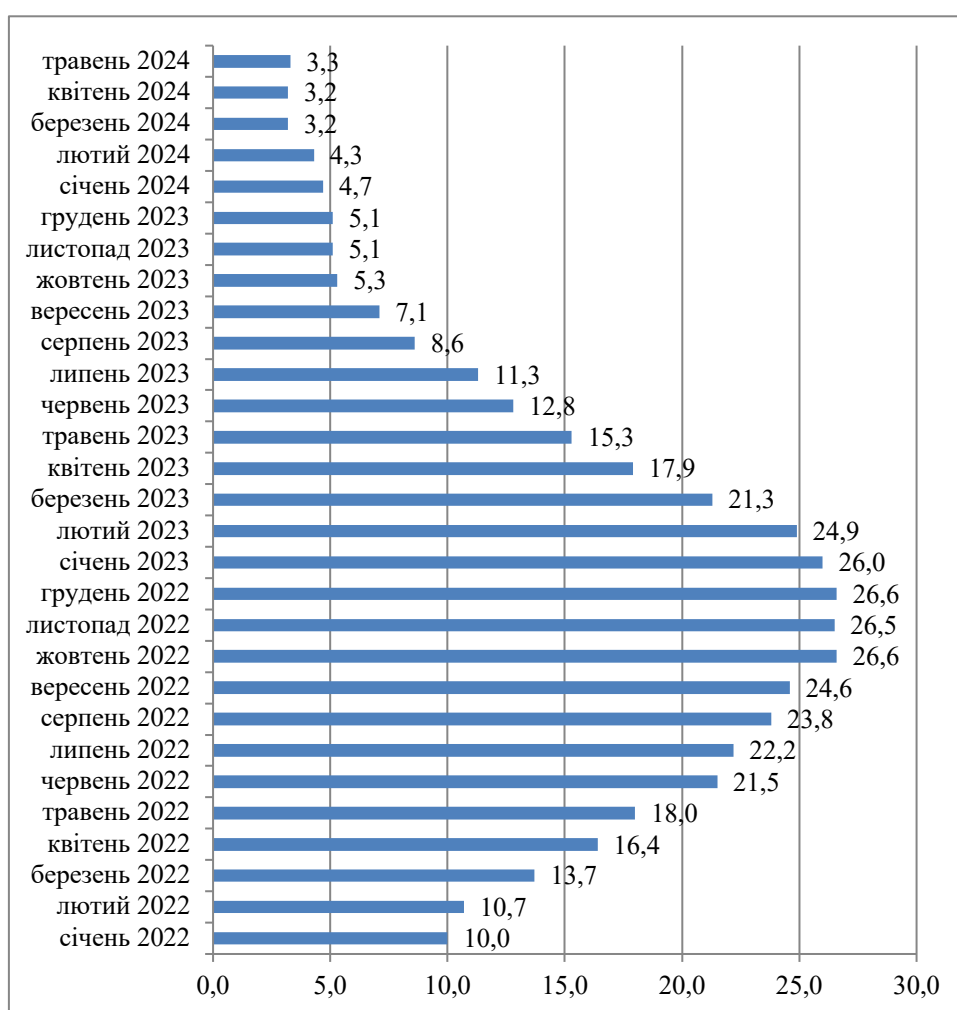

Рис. 2.8. Індекс споживчих цін до відповідного місяця попереднього року, %
Джерело : побудовано автором за даними [62]

Упродовж січня – травня 2022 р. ІСЦ постійно зростав, відображаючи зростання інфляції з 10% у січні до 18% у травні. Цей період був відзначений високою невизначеністю, спричиненою військовими діями, логістичними проблемами, збоями в постачанні та підвищенням витрат на енергоресурси.

ІСЦ продовжив зростати, досягнувши піку в 26,6% у жовтні та грудні 2022 р. Цей період характеризувався стійким інфляційним тиском. Високий рівень інфляції вказував на підвищену фінансову ризикованість, оскільки зростання цін впливало на купівельну спроможність населення та стабільність економічних процесів. На початку 2023 року індекс почав поступово знижуватися: з 26% у січні до 5,1% у грудні 2023 р. Це свідчить про поступову стабілізацію економічної ситуації. Стійке зниження ІСЦ могло бути результатом адаптації економіки до воєнних умов, стабілізації валютного ринку та ефективного контролю інфляційних процесів з боку Національного банку України. ІСЦ продовжує знижуватися, досягаючи 3,3% у травні 2024 року. Це свідчить про продовження тенденції до стабілізації та зниження інфляційного тиску в економіці України.

Пік інфляції в період 2022 року призвів до підвищення фінансової ризикованості, зокрема в банківському секторі та підприємницькій діяльності. Це було спричинено зменшенням купівельної спроможності, подорожчанням кредитів та підвищеним попитом на ліквідність. Також зростання цін на енергоресурси та продовольчі товари збільшувало витрати підприємств, що негативно впливало на їхню рентабельність.

Поступове зниження ІСЦ протягом 2023-2024 років свідчить про зменшення інфляційного тиску та, відповідно, фінансової ризикованості. Це може бути результатом збільшення обсягів виробництва, покращення макроекономічних умов та проведення стабілізаційної політики. Зниження інфляції позитивно впливає на економіку, сприяє підвищенню довіри до фінансової системи та стимулює інвестиційну діяльність. Якщо тенденція до зниження ІСЦ збережеться, економіка України зможе стабілізуватися, а ризикованість фінансового середовища зменшиться. Це сприятиме розвитку підприємництва, зниженню ставок за кредитами та поліпшенню рівня життя населення.

Аналіз ІСЦ показує, що у 2022 році економіка України перебувала під впливом значних інфляційних ризиків. Проте з початку 2023 року

спостерігається тенденція до зниження індексу споживчих цін, що свідчить про поступове зменшення фінансової ризикованості та стабілізацію економічної ситуації.

Станом на 1 червня 2024 року міжнародні резерви України становили 39,0 млрд дол. США [62]. Протягом травня вони зменшилися на 7,9 %, що обумовлено валютними інтервенціями НБУ для підтримки курсової стабільності та виплатами державного боргу в іноземній валюті. Часткову компенсацію цих втрат забезпечили надходження від міжнародних партнерів та розміщення валютних ОВДП.

Одним з ключових показників валютної безпеки є індикатор 9.5.3 «Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту», визначений Наказом Мінекономіки № 1277 від 29 жовтня 2013 р. Оптимальне значення цього показника – 5, задовільне – 3, незадовільне – 2,5, небезпечне – 2, критичне – 1,5. Станом на 1 червня 2024 року поточний обсяг міжнародних резервів забезпечує 5,1 місяця імпорту, що відповідає оптимальному рівню [62] (рис. 2.9).

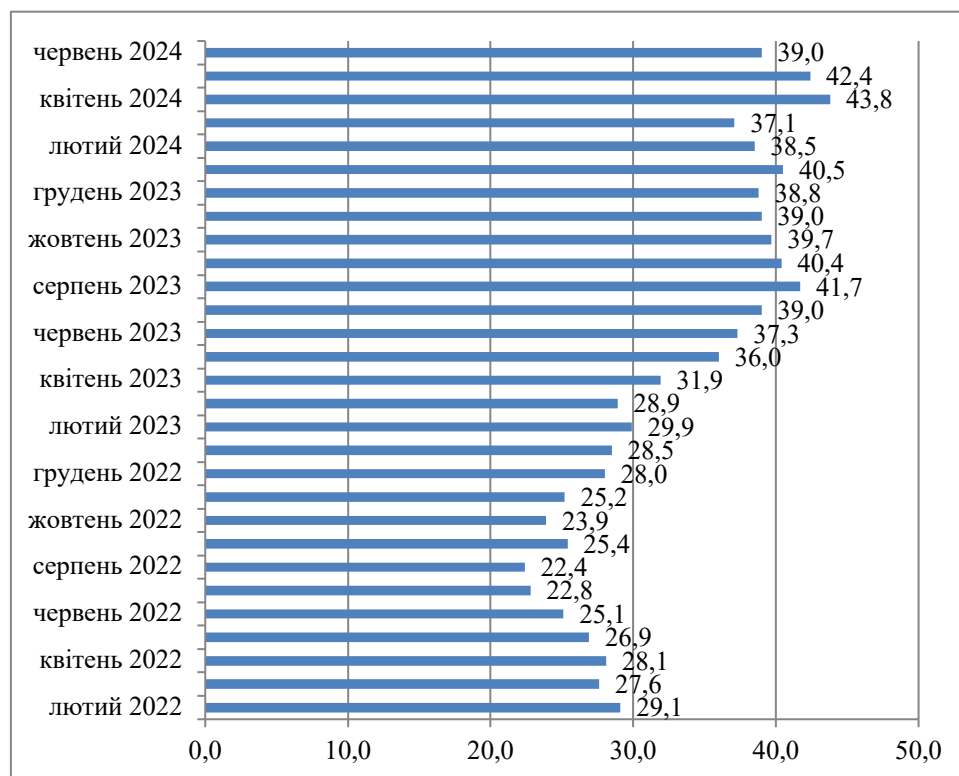

Рис. 2.9. Міжнародні резерви України, млрд дол. США

Джерело : побудовано автором за даними [62]

Цикл зниження облікової ставки продовжується [62]. З 14 червня 2024 року НБУ всьоме поспіль знизив облікову ставку з 13,5 % до 13 % річних. Водночас інші ключові процентні ставки були знижені на 0,5 п. п.: за депозитними сертифікатами овернайт та тримісячними депозитними сертифікатами – до 13,0% та 16,0% відповідно, а за кредитами рефінансування – до 17,0% річних [62].

Аналіз рівня фінансової ризикованості держави тісно пов'язаний зі структурою видатків Державного бюджету України. В умовах війни в Україні видатки бюджету набули суттєвих змін, що вплинуло як на економічну стабільність, так і на рівень фінансової ризикованості. У січні-травні 2023 року доходи державного бюджету становили 1061 млрд грн, а видатки – 1408,4 млрд грн. Основна частина коштів державного бюджету була спрямована на забезпечення безпеки та оборони держави. Зокрема, частка видатків на оборону склала 50,6%, а на громадський порядок, безпеку та судову владу – 15,1% від загального обсягу видатків (рис. 2.10). Пріоритетом залишалася соціальна сфера. У січні-травні 2024 року на соціальні виплати спрямовано 188,7 млрд грн, що становить близько 12% загального обсягу видатків держбюджету [62].

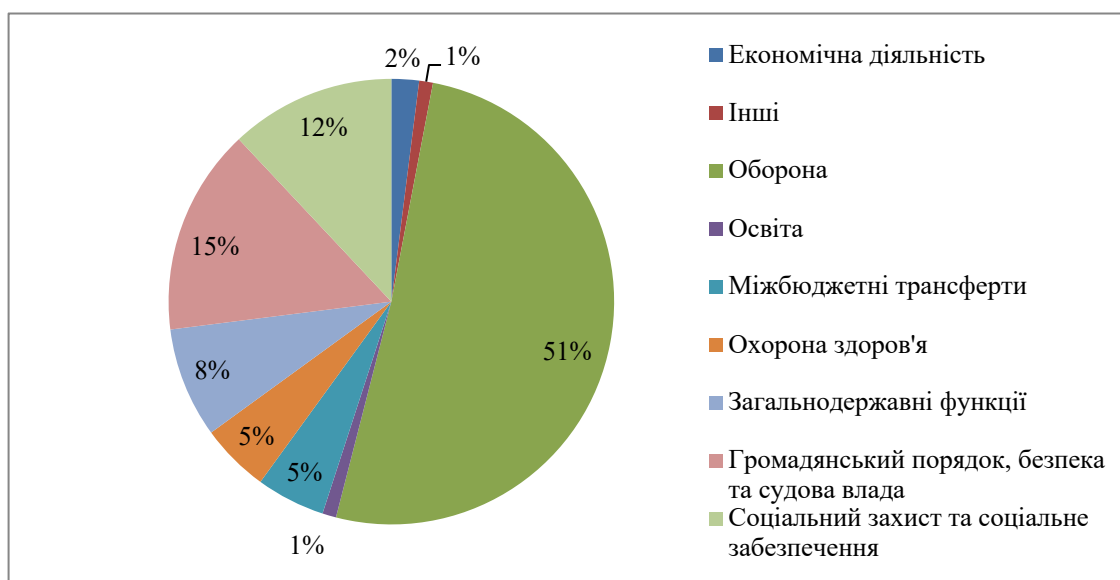

Рис. 2.10. Видатки Державного бюджету України за січень – травень 2024 р. (за функціональною класифікацією видатків), %

Джерело : побудовано автором за даними [62]

Значна частка видатків на оборону (понад половину загальних видатків) вказує на пріоритетність військових потреб для держави. Таке розподілення є виправданим в умовах війни, але несе певні ризики для довгострокового економічного розвитку. Перенаправлення фінансових ресурсів із соціальної та економічної сфер на військові потреби може призводити до зростання фінансової напруги, зменшення інвестицій у розвиток інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та інших ключових галузей. Високі видатки на підтримання громадянського порядку та безпеки є необхідними в умовах воєнних дій. Це свідчить про зусилля держави з підтримки стабільності та захисту громадян. Однак такий високий рівень витрат може посилювати бюджетний дефіцит і фінансову ризикованість, особливо якщо джерела фінансування цих видатків обмежені або залежні від зовнішніх запозичень.

Значні витрати на соціальну сферу відображають зусилля уряду підтримати населення в умовах економічної нестабільності. Проте, при такій структурі бюджету, коштів на соціальні програми може бути недостатньо, що може погіршувати рівень життя населення та посилювати соціальну напругу, збільшуючи ризики соціальної нестабільності. Міжбюджетні трансферти та охорона здоров'я (по 5% кожна) є ключовими для забезпечення базових функцій держави, включаючи підтримку місцевих бюджетів та систему охорони здоров'я. Низька частка видатків на ці сфери може вказувати на ризики недостатнього фінансування місцевих органів влади та медичної галузі, що негативно позначається на економічній стійкості.

Мінімальні видатки на економічну діяльність та освіту вказують на обмежені можливості для розвитку економіки, інновацій, науково-технічного прогресу та підготовки висококваліфікованих кадрів. Це створює довгострокові ризики для економічного зростання, зменшуючи конкурентоспроможність країни на міжнародному рівні.

Загальнодержавні функції (8%) та інші видатки (1%) включають витрати на утримання органів влади та здійснення інших загальнодержавних функцій. Високий рівень таких витрат свідчить про значні адміністративні витрати, які в

умовах обмеженого бюджету також можуть підвищувати фінансову ризикованість.

Високий рівень видатків на оборону сприяє забезпеченню безпеки та суверенітету країни, але відволікає значні ресурси від економічного розвитку та соціального забезпечення. Це збільшує короткострокову фінансову ризикованість і може вплинути на довгостроковий економічний потенціал, оскільки фінансування інфраструктурних, освітніх і наукових проєктів є обмеженим.

Обмеження витрат на економічну діяльність та освіту може призвести до стагнації економіки, посилення безробіття, низької продуктивності праці та недостатнього розвитку людського капіталу. Це, в свою чергу, підвищує фінансову ризикованість через зменшення податкових надходжень, збільшення бюджетного дефіциту та посилення залежності від зовнішнього фінансування.

Загальні витрати на погашення та обслуговування державного боргу у травні склали 92,2 млрд грн – це найбільша сума з початку 2024 р. Переважна частка платежів (88,0% або 80,6 млрд грн) припала на погашення та обслуговування внутрішнього боргу (рис. 2.11).

Аналіз рівня фінансової ризикованості України на основі даних про обсяг запозичень, погашення та обслуговування державного боргу у січні – травні 2023 і 2024 років дає уявлення про фінансову ситуацію та потенційні ризики для економіки країни. Зниження обсягу запозичень у січні та травні 2024 року порівняно з аналогічними місяцями 2023 року свідчить про спроби уряду зменшити залежність від зовнішніх запозичень або про зміну фінансових стратегій. Це може бути результатом змін у фінансовій політиці, переорієнтації на внутрішні джерела фінансування або відобразити труднощі в залученні нових запозичень.

Величезні коливання в обсязі запозичень (наприклад, у березні 2024 року – 389,9 млрд грн) свідчать про зміну політики фінансування або про потребу в значних ресурсах для покриття термінових потреб, таких як оборонні витрати або соціальні програми.

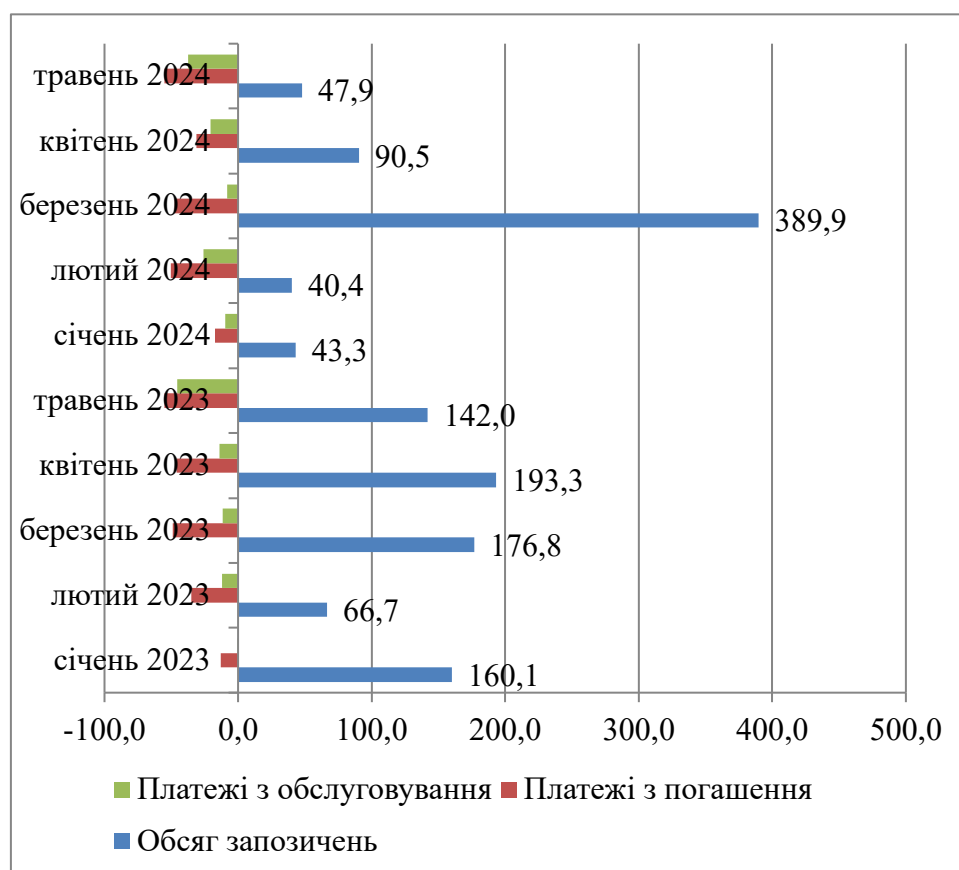

Рис. 2.11. Обсяг запозичень, погашення та обслуговування державного боргу України в січні – травні 2023 і 2024 рр., млрд грн

Джерело : побудовано автором за даними [62]

Величезне зростання платежів на погашення боргу в травні 2023 року (55,1 млрд грн) порівняно з січнем 2023 року (12,8 млрд грн) свідчить про наближення термінів погашення великих обсягів боргу або про потребу в значних фінансових ресурсах для обслуговування боргу. Стабільні платежі з погашення у 2024 році свідчать про прогнозовані терміни погашення або ефективне управління боргом, проте можуть також вказувати на зростаючий тиск на бюджет через обов'язкові виплати.

Різде збільшення витрат на обслуговування боргу в травні 2023 року (45,7 млрд грн) відображає високі відсоткові платежі або підвищені витрати на обслуговування боргових зобов'язань, що свідчить про збільшення боргового навантаження або підвищення ставок за запозиченнями. Зменшення витрат на обслуговування боргу у 2024 році (наприклад, 9,5 млрд грн у січні 2024 року)

свідчить про перегляд умов боргових зобов'язань або про зменшення обсягу нових запозичень.

Збільшення обсягу запозичень та витрат на обслуговування боргу може підвищити загальний рівень фінансової ризикованості країни. Високий борговий тягар може призвести до підвищення витрат на обслуговування боргу, що, в свою чергу, обмежує можливості для інвестицій у соціальні та економічні проєкти. Великі платежі з погашення боргу створюють додатковий тиск на державний бюджет, зменшуючи доступні ресурси для фінансування важливих соціальних та економічних програм. Постійний перегляд умов боргових зобов'язань і стратегій запозичень може допомогти зменшити фінансову ризикованість. Зменшення витрат на обслуговування боргу свідчить про позитивні зміни в управлінні боргом або про поліпшення умов фінансування.

Аналіз обсягів запозичень, погашення та обслуговування боргу вказує на значний борговий тиск на економіку України. Хоча зменшення обсягу нових запозичень і витрат на обслуговування боргу у 2024 році може бути позитивним сигналом, високі витрати на погашення боргу та значні коливання в обсязі запозичень продовжують підвищувати рівень фінансової ризикованості. Державна політика повинна бути спрямована на оптимізацію боргового управління та забезпечення стабільності бюджету для підтримання економічного зростання та соціального забезпечення.

Отже, в умовах воєнного стану Україна зіткнулася з безпрецедентними економічними викликами, включаючи руйнування інфраструктури, падіння економічної активності, зростання дефіциту бюджету та державного боргу. Негативний вплив війни також позначився на валютному курсі та платіжному балансі, а зменшення податкових надходжень та підвищення витрат створюють значний тиск на державний бюджет.

2.3. Оцінка ефективності фінансових заходів та стратегій уряду для забезпечення фінансової безпеки

За останні роки фінансова політика України значно прогресувала, привернувши увагу державних органів та іноземних кредиторів, таких як МВФ, Світовий банк та ЄС. Під їхнім впливом в Україні було проведено ключові реформи, спрямовані на прозорість бюджетного процесу, посилення фінансового та бюджетного контролю, впровадження багаторічного бюджетного планування та формування довгострокової боргової політики. Однак війна суттєво вплинула на фінансову систему. У 2022 році падіння ВВП України внаслідок військової агресії склало 30,4% – найгірший результат за часи незалежності, але кращий, ніж очікували багато експертів на початку повномасштабного вторгнення, коли прогнози були в межах 40-50% і більше [62]. Скорочення доходів державного та місцевих бюджетів відбувається на тлі зростання видатків, насамперед на оборону. З метою підтримки бізнесу в цей непростий час, Верховна Рада запровадила низку податкових та митних пільг. Незважаючи на це, досягнута останніми роками макроекономічна стабільність, інституційна спроможність Мінфіну та НБУ, а також оперативні заходи дозволяють долати цей складний період контрольовано [62]. При розробці державної фінансової політики в умовах війни необхідно враховувати неможливість визначення строків завершення бойових дій, триваюче руйнування інфраструктури та підприємств, високу потребу у фінансуванні оборони та відновлення країни, обмеженість внутрішніх фінансових ресурсів, необхідність підтримки цінової та фінансової стабільності, збереження балансу між стабільністю і економічним розвитком, недостатній рівень інвестиційної привабливості України, високі ризики для відновлення кредитування та пошкодження об'єктів застави під банківські кредити.

Національна Рада з відновлення України після війни визначила такі ключові можливості для країни: широкий доступ до міжнародної співпраці та підтримки партнерів, активізацію зусиль з аналізу прогалин та гармонізації українського законодавства із законодавством ЄС, подальшу інтеграцію

України у світову економіку як надійної податкової юрисдикції, де податкова політика забезпечує можливості для виконання обов'язків платників податків і дозволяє державі фінансувати свої зобов'язання [62]. Крім того, передбачена інтеграція фінансової системи з країнами ЄС, забезпечення довгостроковими ресурсами та розширення кредитування, швидкий розвиток цифрових фінансових послуг, а також посилення безпеки фінансових установ. Отже, фінансова політика держави повинна бути спрямована на реалізацію заходів, що сприятимуть: відновленню фіскальної та боргової стійкості; забезпеченню прозорості та передбачуваності бюджетної системи; підвищенню ефективності бюджетних витрат і зміцненню фінансової спроможності територіальних громад для повного та своєчасного фінансування державних зобов'язань як на національному, так і на місцевому рівнях; побудові податкової системи, що враховує вимоги інтеграції України у світову економіку; створенню передбачуваної та прогнозованої митної системи, яка базується на практиках ЄС і стимулює розвиток.

Фінансова безпека є критично важливою для стабільності та розвитку країни, особливо в умовах економічної та політичної кризи. В Україні, з початком війни у 2022 році та триваючими економічними викликами, забезпечення фінансової безпеки стало однією з головних завдань уряду. Аналіз ефективності фінансових заходів та стратегій уряду є необхідним для визначення їхнього впливу на економічну стабільність та благополуччя населення.

У 2022 році уряд зосередився на швидкій адаптації бюджетної політики до нових умов, збільшивши витрати на оборону та соціальні програми. Бюджетний дефіцит зріс, але було прийнято ряд заходів для зменшення витрат на неефективні програми. У 2023 році проведено реформу бюджетної системи, що включала збільшення податкових надходжень та оптимізацію витрат. Зокрема, було скорочено витрати на неосновні державні програми. З метою збільшення доходів до бюджету були введені нові податки на певні види

бізнесу та підвищені ставки деяких існуючих податків. Також здійснено ряд заходів для боротьби з ухиленням від податків.

На саміті G7 в Італії, що відбувся 13-15 червня 2024 р., лідери країн G7 погодили виділення Україні близько 50 млрд дол. США до кінця року. Ці кошти будуть обслуговуватися та погашатися за рахунок майбутніх прибутків від заморожених російських суверенних активів, що перебувають у ЄС та інших юрисдикціях. У спільному комюніке лідери G7 заявили: «Ми [G7] прагнемо розвіяти хибне уявлення про те, що Росія може здобути перемогу, спричинивши економічний колапс України. Для підтримки України в умовах тривалої оборони, G7 домовилася запустити механізм додаткових кредитів, щоб забезпечити Україні близько 50 млрд дол. США фінансування до кінця року» [62].

Країни G7 взяли на себе зобов'язання зберігати російські активи замороженими до моменту, коли Росія не сплатить за скоєні злочини проти України. Питання конфіскації заморожених активів РФ залишається актуальним, причому в юрисдикціях G7 зберігається близько 280 млрд дол. США заморожених російських активів. ЄС окремо ухвалив рішення спрямувати 1,5 млрд євро прибутків від заморожених активів на підтримку України. 90% коштів підуть на військові потреби, а 10% – на відновлення.

На Міжнародній конференції з питань відновлення України (URC 2024), яка пройшла в Берліні 11–12 червня 2024 р., Міністерство фінансів України підписало угоди зі Світовим банком, Європейським інвестиційним банком (ЄІБ) та Кредитною установою для відбудови (KfW) на суму понад 340 млн дол. США. Ці кошти будуть спрямовані на відновлення енергетики, соціальної інфраструктури, житлового сектору та критичної інфраструктури. Зокрема, підписано грантові угоди за проектами Світового банку [62]:

– «Ремонт житла для відновлення прав і можливостей людей (HOPE)» – додаткове фінансування обсягом 62 млн дол. США буде спрямовано на ремонт пошкоджених внаслідок агресії Росії будинків.

– «Відновлення енергозабезпечення у зимовий період та постачання енергетичних ресурсів (Re-PoWER)» – додатковий грант у розмірі 47 млн дол. США буде використано на забезпечення м. Харкова послугами теплопостачання.

– Проєкт «Програма з відновлення III» (Recovery III) передбачає відновлення основних соціальних послуг та модернізацію критичної інфраструктури [62].

Також було підписано кредитну угоду на суму 30,4 млн євро з урядом Німеччини через KfW для підвищення надійності української енергетичної інфраструктури.

Отже, аналіз ефективності фіскальних інструментів розвитку країни свідчить, що у 2023-2024 роках, попри високі безпекові ризики, економіка та фінансовий сектор поступово відновлюватимуться, демонструючи позитивні тенденції порівняно з попередніми періодами. Для мінімізації ризиків публічних фінансів України необхідно створити нові стабілізаційні інституційні умови, що забезпечать формування виважених бюджетних рішень на основі жорстких процедур прийняття бюджету. До таких умов належать: розробка нової моделі функціонування системи публічних фінансів у повоєнний період; оновлення підходів до верифікації прогнозів макрофінансових показників; оцінка ризиків публічних фінансів з урахуванням внутрішніх та зовнішніх впливів; аналіз середньо- та довгострокових наслідків зовнішніх запозичень для економіки та системи публічних фінансів; оцінка впливу видатків на обслуговування та погашення державного боргу; забезпечення прозорості в бюджетно-податковій сфері; застосування концепції фіскальної консолідації з урахуванням динаміки макрофінансових показників; збільшення ефективності бюджетних видатків у післявоєнний період.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1. Роль фінансової політики держави у забезпеченні її фінансової стабільності та безпеки

Фінансова політика є критично важливою складовою загальної економічної політики держави, оскільки вона визначає напрямки та методи управління державними фінансами з метою забезпечення стабільності економіки, ефективного використання бюджетних ресурсів та підтримки фінансової безпеки країни. У сучасних умовах, зокрема в умовах економічних і політичних криз, роль фінансової політики стає особливо актуальною.

Основні аспекти фінансової політики в Україні:

1. Бюджетна політика включає формування, затвердження та виконання державного бюджету. Основними завданнями є забезпечення фіскальної стабільності, ефективне розподіл ресурсів між різними секторами економіки та контроль за бюджетними витратами.

2. Податкова політика визначає ставки податків, податкові пільги та стимули для бізнесу і населення. Ефективна податкова політика сприяє стабільному надходженню доходів до бюджету та забезпеченню економічного зростання.

3. Управління державним боргом включає питання рефінансування боргів, обслуговування та зниження боргового навантаження. Ефективна політика боргу забезпечує довгострокову фінансову стабільність і зменшує ризики банкрутства держави.

4. Монетарна політика, здійснювана центральним банком, впливає на грошову масу, процентні ставки та валютний курс. Вона відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності цін і фінансових ринків.

Вплив фінансової політики на стабільність та безпеку України:

1. Забезпечення макроекономічної стабільності. Фінансова політика забезпечує макроекономічну стабільність через контроль за інфляцією,

дефіцитом бюджету та державним боргом. Правильне управління бюджетними витратами і податковими надходженнями дозволяє уникнути економічних криз та фінансових колапсів.

2. Підтримка фінансової безпеки. Фінансова безпека країни забезпечується через підтримання стабільного рівня валютного резерву, контроль за банківською системою та впровадження ефективних механізмів для захисту від фінансових криз.

3. Стратегічне планування і довгострокова перспектива. Стратегічне планування у фінансовій політиці дозволяє прогнозувати економічні зміни та запроваджувати довгострокові реформи, що сприяють стабільності економіки.

Ключові аспекти фінансової політики для забезпечення фінансової стабільності та безпеки наведені у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Ключові аспекти фінансової політики для забезпечення фінансової стабільності та безпеки

Аспект	Характеристика	Вплив на фінансову стабільність та безпеку
1	2	3
Бюджетна політика	Формування і виконання державного бюджету. Зокрема, в Україні на 2024 рік затверджено бюджет з дефіцитом 4,6% ВВП.	Забезпечення фіскальної стабільності за рахунок ефективного розподілу ресурсів. Дефіцит бюджету може впливати на інфляцію та державний борг, тому важливо забезпечити контроль над витратами і доходами.
Податкова політика	Ставки податків, податкові пільги, стимули. У 2023 році середня ставка податку на прибуток в Україні становила 18%, а податок на додану вартість – 20%.	Стабільне надходження доходів до бюджету. Податкові пільги і стимули можуть сприяти економічному зростанню, проте також можуть знижувати доходи бюджету. Важливо забезпечити баланс між пільгами та надходженнями.
Політика державного боргу	Управління боргами, рефінансування, обслуговування. Станом на 2024 рік державний борг України становить близько 81% від ВВП.	Зменшення боргового навантаження через ефективне рефінансування та обслуговування боргів. Високий рівень боргу може впливати на кредитний рейтинг та довіру інвесторів, тому важливо контролювати боргові зобов'язання.

Продовження табл. 3.1

1	2	3
Монетарна політика	Контроль грошової маси, процентні ставки, валютний курс. У 2024 році облікова ставка Національного банку України становить 16%, а гривня стабілізувалася на рівні 36-37 грн/дол. США.	Забезпечення стабільності цін та фінансових ринків. Процентні ставки та контроль грошової маси впливають на інфляцію і валютний курс, що є критично важливим для фінансової стабільності.
Стратегічне планування	Прогнозування економічних змін, довгострокові реформи. У 2024 році Україна планує реалізувати ряд економічних реформ у рамках Угоди з МВФ.	Підготовка до майбутніх економічних викликів через стратегічне планування і реформи. Це допомагає забезпечити довгострокову стабільність і стійкість економіки, адаптуючи її до нових умов.

Джерело : побудовано автором за даними [14, с. 168]

Формування і виконання державного бюджету є основою фіскальної політики країни. В Україні у 2024 році планується дефіцит бюджету на рівні 4,6% від ВВП, що є досить високим показником. Це потребує ретельного моніторингу і контролю над бюджетними витратами та доходами, щоб уникнути негативного впливу на економіку та фінансову стабільність.

Стабільне податкове середовище є критично важливим для забезпечення надходжень до бюджету. Середня ставка податку на прибуток в Україні становить 18%, що є достатньо конкурентоспроможною ставкою для стимулювання інвестицій. Податок на додану вартість на рівні 20% також забезпечує значні надходження до бюджету. Однак, податкові пільги можуть зменшити доходи держави, тому важливо забезпечити їх ефективне використання.

Державний борг на рівні 81% від ВВП є значним і потребує ефективного управління. Рефінансування боргів за вигідними умовами і забезпечення своєчасного обслуговування боргових зобов'язань є ключовими для підтримки довгострокової фінансової стабільності. Високий борг може впливати на кредитний рейтинг країни і довіру інвесторів.

Контроль над грошовою масою і процентними ставками є важливими для стабільності цін і фінансових ринків. Облікова ставка Національного банку України на рівні 16% допомагає стримувати інфляцію, тоді як стабільний валютний курс сприяє довірі до національної валюти та економіки в цілому.

Довгострокові реформи і прогнозування економічних змін допомагають країні підготуватися до можливих викликів і забезпечити економічну стійкість. Реалізація економічних реформ у рамках Угоди з МВФ сприяє підвищенню економічної стабільності і адаптації до нових умов глобальної економіки.

Отже, фінансова політика є основою для забезпечення фінансової стабільності та безпеки країни. Її ефективність залежить від правильного управління бюджетом, податками, державним боргом і монетарною політикою. В умовах глобальних економічних викликів та внутрішніх криз важливо адаптувати фінансову політику до змінюваних умов для забезпечення стійкого економічного розвитку та фінансової безпеки.

3.2. Стратегії зменшення фінансових ризиків та підвищення фінансової стійкості України

Фінансова стійкість є критично важливою для економічного розвитку і стабільності будь-якої країни, зокрема в умовах економічних криз, політичних нестабільностей та глобальних викликів. Для України, яка переживає значні економічні та політичні зміни, розробка та реалізація ефективних стратегій зменшення фінансових ризиків і підвищення фінансової стійкості є пріоритетним завданням. Основні стратегії зменшення фінансових ризиків в Україні:

- Диверсифікація активів дозволяє зменшити залежність від окремих секторів економіки і знижує ризики, пов'язані з економічними коливаннями в конкретних галузях. Це включає підтримку і розвиток нових індустрій, які можуть стати альтернативними джерелами доходів.

- Ефективне управління державним боргом включає рефінансування за вигідними умовами, зменшення боргового навантаження та забезпечення

своєчасного обслуговування боргових зобов'язань. Це допомагає уникнути фінансових криз та підвищує довіру до країни з боку міжнародних інвесторів.

– Реформи в банківському секторі, вдосконалення регуляторної бази та підвищення прозорості фінансових установ сприяють стабільності фінансової системи. Сильний і стабільний фінансовий сектор здатний краще впоратися з економічними потрясіннями.

– Посилення контролю за бюджетними витратами, боротьба з корупцією та підвищення ефективності використання державних ресурсів дозволяє зменшити дефіцит бюджету і забезпечити стабільність фінансів.

– Активна участь у міжнародних фінансових організаціях, отримання фінансової підтримки від міжнародних партнерів і інвесторів допомагає забезпечити фінансову стійкість і підвищити довіру до економіки країни.

Стратегії підвищення фінансової стійкості в Україні:

1. Інвестиції в інфраструктуру. Розвиток інфраструктури стимулює економічний ріст, створює нові робочі місця і сприяє підвищенню конкурентоспроможності економіки. Інвестиції в інфраструктурні проекти допомагають зменшити економічні ризики та забезпечити довгострокову стабільність.

2. Створення резервних фондів. Накопичення фінансових резервів дозволяє країні зберігати фінансову стійкість у випадку економічних або політичних криз. Резерви можуть використовуватися для покриття непередбачених витрат і підтримки стабільності національної валюти.

3. Підтримка малого і середнього бізнесу. Малий і середній бізнес є важливим елементом економічної системи, який може допомогти у диверсифікації економіки і створенні нових робочих місць. Підтримка цього сектору через фінансові стимули і спрощення регуляторних вимог сприяє підвищенню стійкості економіки.

4. Енергетична незалежність. Зменшення залежності від імпорту енергоресурсів через розвиток відновлювальних джерел енергії і підвищення

енергоефективності сприяє економічній стійкості і зменшення ризиків, пов'язаних із коливаннями цін на енергоносії.

5. Поліпшення соціальної політики. Соціальні програми, спрямовані на покращення умов життя населення, освіти та охорони здоров'я, підвищують соціальну стабільність і зміцнюють соціальні основи для економічного зростання.

Стратегії зменшення фінансових ризиків та підвищення фінансової стійкості України наведені у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Стратегії зменшення фінансових ризиків та підвищення фінансової стійкості України

Стратегія	Характеристика	Вплив на фінансову стійкість та ризики
1	2	3
Диверсифікація економічних активів	Зменшення залежності від окремих секторів економіки. Наприклад, у 2023 році частка промисловості у ВВП становила 22%, а аграрного сектору – 11%.	Зниження ризиків, пов'язаних з економічними коливаннями. Різноманітність у джерелах доходів допомагає стабілізувати економіку.
Управління державним боргом	Рефінансування, зменшення боргового навантаження. Станом на 2024 рік державний борг України становить близько 81% від ВВП.	Підвищення довіри до країни через зменшення боргового навантаження. Це допомагає уникати фінансових криз і підтримувати кредитний рейтинг.
Реформи в фінансовому секторі	Вдосконалення регуляторної бази та прозорості. Наприклад, у 2024 році введено нові норми для регуляції банківського сектору.	Стабільність фінансової системи, краще впоратися з потрясіннями. Поліпшення регуляції знижує ризики для фінансових установ і підвищує прозорість ринку.
Підвищення фіскальної дисципліни	Контроль витрат, боротьба з корупцією. У 2023 році зменшено дефіцит бюджету до 4,2% ВВП.	Зменшення дефіциту бюджету і покращення фінансової дисципліни. Це допомагає забезпечити довгострокову стабільність фінансів.
Зміцнення міжнародних фінансових відносин	Активна участь у міжнародних організаціях. Україна є членом МВФ і Світового банку, що допомагає отримувати фінансову підтримку.	Забезпечення фінансової стійкості через підтримку з боку міжнародних фінансових організацій і підвищення довіри до країни.

Продовження табл. 3.2

1	2	3
Інвестиції в інфраструктуру	Розвиток інфраструктури, створення нових робочих місць. Наприклад, у 2024 році заплановано інвестиції в інфраструктуру на суму 150 млрд грн.	Стимулювання економічного росту і підвищення конкурентоспроможності. Покращення інфраструктури веде до зростання економіки і створення нових робочих місць.
Створення резервних фондів	Накопичення фінансових резервів для кризових ситуацій. Резервний фонд України у 2023 році склав 20 млрд грн.	Підтримка стабільності валюти і покриття непередбачених витрат. Резерви дозволяють впоратися з економічними шоками і забезпечити фінансову стійкість.
Підтримка малого і середнього бізнесу	Фінансові стимули, спрощення регуляторних вимог. Наприклад, в Україні введено пільгові кредити для МСБ у 2023 році на суму 10 млрд грн.	Диверсифікація економіки і створення нових робочих місць. Підтримка МСБ допомагає зменшити економічні ризики та забезпечити стійкий розвиток.
Енергетична незалежність	Розвиток відновлювальних джерел енергії, підвищення енергоефективності. Україна планує збільшити частку відновлювальних джерел до 30% у 2025 році.	Зменшення залежності від імпорту енергоресурсів і зниження ризиків коливання цін на енергоносії. Це сприяє стабільності енергетичного сектора.
Поліпшення соціальної політики	Програми для покращення життя населення, освіти, охорони здоров'я. У 2024 році збільшено фінансування освіти на 15% і охорони здоров'я на 10%.	Підвищення соціальної стабільності і зміцнення економічних основ. Інвестиції в соціальні програми сприяють покращенню якості життя і зменшують соціальні ризики.

Джерело : побудовано автором за даними [23]

Диверсифікація економічних активів дозволяє зменшити залежність від окремих секторів, що може знизити ризики, пов'язані з економічними коливаннями. Наприклад, зменшення частки аграрного сектора або промисловості у ВВП може зменшити вплив можливих шоків у цих галузях. Рефінансування і зменшення боргового навантаження є критичними для підвищення довіри до країни. Зниження державного боргу до більш стійкого рівня допомагає уникати фінансових криз і підтримує економічну стабільність. Вдосконалення регуляторної бази та прозорості у фінансовому секторі допомагає підвищити стабільність системи і впоратися з економічними

потрясіннями, що включає посилення контролю за банківськими установами та підвищення їх прозорості.

Контроль витрат і боротьба з корупцією допомагають зменшити дефіцит бюджету та підтримувати стабільність фінансів. Стабільний бюджет забезпечує ефективне використання ресурсів і запобігає накопиченню боргів. Активна участь у міжнародних організаціях допомагає отримувати фінансову підтримку та підвищує довіру до країни, що включає участь у програмах фінансової допомоги та міжнародних економічних форумах.

Розвиток інфраструктури і створення нових робочих місць стимулює економічний ріст і підвищує конкурентоспроможність. Це включає інвестиції в транспорт, комунальні послуги та інші ключові сфери. Накопичення фінансових резервів допомагає підтримувати стабільність валюти та покривати непередбачені витрати. Резерви забезпечують буфер проти економічних шоків і криз.

Фінансові стимули та спрощення регуляторних вимог допомагають підтримувати МСБ, що сприяє диверсифікації економіки і створенню нових робочих місць. Розвиток відновлювальних джерел енергії і підвищення енергоефективності зменшують залежність від імпорту і знижують ризики, пов'язані з коливаннями цін на енергоносії.

Інвестиції в освіту, охорону здоров'я та інші соціальні програми покращують якість життя населення і зменшують соціальні ризики, що сприяє загальній економічній стабільності. Ці стратегії допомагають зменшити фінансові ризики та підвищити стійкість економіки України, сприяючи довгостроковій стабільності та розвитку.

Отже, розробка і реалізація ефективних стратегій зменшення фінансових ризиків і підвищення фінансової стійкості є критично важливими для забезпечення довгострокового економічного розвитку України. Диверсифікація економічних активів, управління державним боргом, реформи в фінансовому секторі, фіскальна дисципліна, зміцнення міжнародних фінансових відносин, інвестиції в інфраструктуру, створення резервних фондів, підтримка малого і

середнього бізнесу, енергетична незалежність та поліпшення соціальної політики є ключовими елементами стратегії для забезпечення фінансової стійкості та зменшення ризиків.

3.3. Міжнародний досвід у забезпеченні фінансової безпеки та його застосування в українських реаліях

У глобальному контексті фінансової безпеки країни стикаються з численними викликами, такими як фінансові кризи, нестабільність ринків та економічні шоки. Важливо вивчити міжнародний досвід у забезпеченні фінансової безпеки, щоб впроваджувати ефективні стратегії в українських реаліях. Фінансова безпека охоплює стабільність фінансових систем, захист від фінансових криз і здатність адаптуватися до економічних змін. Основні компоненти фінансової безпеки включають: бюджетну стабільність, контроль над державним боргом, регулювання фінансових ринків, зміцнення фінансових інститутів. Міжнародний досвід забезпечення фінансової безпеки може бути корисним для України в контексті реформування фінансової системи. Впровадження кращих практик дозволить покращити фінансову стійкість та адаптивність до економічних змін. Міжнародний досвід у забезпеченні фінансової безпеки та його застосування в українських реаліях наведений у табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Міжнародний досвід у забезпеченні фінансової безпеки та його застосування в українських реаліях

Аспект	Міжнародний досвід	Застосування в Україні	Потенційний вплив
Фінансова регуляція	США: Dodd-Frank Act, Федеральний резерв	Запровадження посиленних заходів регулювання фінансових установ	Підвищення прозорості і стабільності фінансового сектору
Бюджетна і боргова політика	ЄС: Європейська система центральних банків, механізм стабільності євро	Удосконалення фіскальної політики і управління державним боргом	Зменшення боргового навантаження, покращення бюджетної стабільності

Аспект	Міжнародний досвід	Застосування в Україні	Потенційний вплив
Підтримка економічної стабільності	Японія: монетарна політика, інвестиції в інновації	Розробка та впровадження інноваційних проектів і монетарних стратегій	Підвищення конкурентоспроможності та економічної стійкості
Фінансова підтримка системи	США: Bailout для фінансових установ	Аналіз можливостей для державної підтримки у кризових ситуаціях	Уникнення системних криз і підвищення фінансової стійкості

Джерело : побудовано автором за даними [14, с. 168]

США використовують комплексну політику фінансового регулювання, включаючи: федеральний резерв для контролю грошової маси і процентних ставок, законодавство для захисту споживачів і банківської системи (Dodd-Frank Act), програму підтримки великої фінансової інфраструктури через Bailout.

ЄС реалізує стратегії для підтримки фінансової стабільності, такі як: європейська система центральних банків і євроінтеграція, регуляція фінансових ринків через Європейське агентство з банківського нагляду (EBA) і Європейське агентство з цінних паперів і ринків (ESMA), механізм стабільності євро з метою підтримки країн-членів.

Японія має специфічний підхід до забезпечення фінансової стабільності через: контроль над дефляцією та економічними шоками через монетарну політику, інвестиції в науково-технічний розвиток для підвищення конкурентоспроможності.

Україна може запозичити підходи США щодо фінансового регулювання для посилення нагляду над фінансовими установами та захисту споживачів. Незважаючи на те, що Україна вже проводить деякі реформи в бюджетній політиці, подальше впровадження практик ЄС щодо фіскальної дисципліни і управління боргом може покращити ситуацію. Використання практик Японії щодо монетарної політики та інвестицій в інновації може допомогти Україні адаптуватися до глобальних економічних умов.

Отже, впровадження практик регулювання, таких як Dodd-Frank Act, допоможе підвищити прозорість і контроль над фінансовими установами в Україні. Це зменшить ризики системних криз і забезпечить більшу захищеність споживачів. Використання підходів ЄС для управління боргом і підтримки фіскальної дисципліни допоможе Україні зменшити боргове навантаження і покращити бюджетну ситуацію. Це забезпечить більш стійке фінансове середовище. Інвестиції в інновації і адаптація монетарних стратегій, як це робить Японія, можуть підвищити економічну стійкість України та стимулювати її економічний розвиток. Механізми підтримки фінансових установ, які використовують США, можуть бути адаптовані для управління кризовими ситуаціями в Україні, що допоможе уникнути великих економічних потрясінь і забезпечить стабільність фінансового сектору.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Фінансова безпека визначається як стан, що забезпечує стабільність та захищеність фінансової системи від як внутрішніх, так і зовнішніх загроз, при цьому охороняючи національні інтереси та збереження національних цінностей. У процесі роботи було обґрунтовано методика оцінювання фінансової безпеки України, розглянувши різні підходи та інструменти для визначення рівня фінансової стабільності та безпеки країни. Ці методи надають об'єктивну оцінку ефективності фінансових політик та заходів, спрямованих на забезпечення фінансової безпеки.

2. Фактори, що впливають на фінансову безпеку України, є багатограними та комплексними. Серед них виділяються як внутрішні, так і зовнішні чинники, зокрема недосконалість законодавства, економічні та політичні фактори, рівень бюджетної дисципліни, зовнішньоторговельний баланс, кібербезпека та інші. Для забезпечення фінансової безпеки України необхідно ретельно аналізувати ці фактори, застосовуючи різні методики оцінювання, та вживати відповідні заходи для запобігання потенційним загрозам і підтримання стабільності фінансової системи країни.

3. Проведений аналіз динаміки фінансової стабільності України показує, що зовнішній державний та гарантований державою борг країни відзначається тривалим зростанням з 2012 року, зокрема зростання особливо посилилося у 2023 році. Це підвищення частково зумовлене війною з Росією і створює суттєве фінансове навантаження на країну. Зокрема, державний борг зріс на 33,44% у 2023 році, що свідчить про високий рівень боргового навантаження. Натомість гарантований борг зменшився на 18,18% у тому ж році, що може вказувати на ефективні заходи в управлінні гарантованими зобов'язаннями. Зростання боргу впливає на видатки на обслуговування боргу і може тиснути на бюджет, обмежуючи можливості фінансування інших програм і соціальних

потреб. Високий рівень боргу також може знижувати довіру інвесторів і підвищувати процентні ставки.

У 2022 році рівень інфляції в Україні зріс на 16,6% порівняно з 2021 роком через російську агресію та зменшення пропозиції товарів і послуг. У 2023 році інфляція знизилася на 2,2%, що може бути частково результатом зменшення попиту та урядових заходів з регулювання цін. Базовий індекс інфляції у 2023 році також зменшився на 7,7% порівняно з попереднім роком, що свідчить про певне полегшення інфляційного тиску. Індекс реальної заробітної плати в Україні знизився на 17,5% у 2022 році, що відображає зниження купівельної спроможності заробітної плати через високу інфляцію.

4. Аналіз показує, що війна в Україні сторила значні виклики для економіки країни. Зниження економічної активності, руйнування інфраструктури, збільшення дефіциту державного бюджету та зниження податкових надходжень погіршили фінансову ситуацію. Ці фактори тиснуть на державний бюджет, який в умовах обмежених ресурсів потребує ефективного управління. Високий рівень інфляції у 2022 році негативно вплинув на економічну стабільність, купівельну спроможність населення та рентабельність підприємств, досягнувши піку на рівні 26,6% наприкінці року. Однак поступове зниження індексу споживчих цін у 2023-2024 роках свідчить про стабілізацію економічної ситуації і зменшення фінансових ризиків. Дефіцит державного бюджету, хоча і зменшився з 25% ВВП у 2022 році до прогнозованих 12% ВВП у 2024 році, залишається значним. Міжнародна підтримка є ключовим джерелом фінансування дефіциту. Прогнозування фіскальних інструментів вказує на наявність ризиків у середньостроковій перспективі, особливо в кризові та посткризові періоди.

5. Обґрунтовано, що швидка адаптація бюджетної політики дозволила зменшити негативний вплив військового конфлікту на економіку. Витрати на оборону та соціальні програми допомогли стабілізувати соціально-економічну ситуацію в умовах кризи. Введення нових податків та підвищення ставок існуючих податків, а також боротьба з ухиленням від податків, стали

важливими кроками для збільшення доходів бюджету. Це дозволило зменшити бюджетний дефіцит та поліпшити фіскальну стійкість. Залучення фінансової допомоги від міжнародних організацій, таких як МВФ, Світовий банк та ЄС, є ключовим для стабілізації економічної ситуації в Україні. Програми підтримки підприємців, соціальних виплат та інфраструктурних проєктів допомогли впоратися з наслідками війни. Реалізація ефективних стратегій, таких як податкові реформи та управління зовнішніми кредитами, була позитивно оцінена міжнародними експертами, що свідчить про належний рівень адаптації урядових заходів до кризових умов.

6. Фінансова політика є ключовим елементом загальної економічної стратегії держави, оскільки вона визначає напрямки і методи управління державними фінансами для забезпечення економічної стабільності, ефективного використання бюджетних ресурсів і підтримки фінансової безпеки. В умовах економічних і політичних криз значення фінансової політики зростає. Вона забезпечує стабільність шляхом контролю над інфляцією, дефіцитом бюджету і державним боргом. Адекватне управління бюджетними витратами і податковими надходженнями допомагає уникнути економічних криз і фінансових колапсів. Фінансова безпека досягається через підтримку стабільного рівня валютного резерву, контроль над банківською системою та ефективні механізми захисту від фінансових криз.

7. Розробка і впровадження стратегій для зменшення фінансових ризиків і підвищення фінансової стійкості є критично важливими для стабільного розвитку України в умовах сучасних економічних та політичних викликів. Для досягнення цих цілей необхідно використовувати комплексний підхід, що включає різноманітні напрями і інструменти. Диверсифікація економічних активів дозволяє зменшити залежність від окремих галузей економіки, що знижує ризики, пов'язані з економічними коливаннями. Розвиток нових індустрій, таких як технологічний сектор або зелена енергетика, є ключовим для стабільності економіки. Рефінансування боргу на вигідних умовах і зменшення боргового навантаження підвищує довіру міжнародних інвесторів і

допомагає уникнути фінансових криз. Контроль за борговими зобов'язаннями допомагає зберегти економічну стабільність і знизити ризики дефолту. Вдосконалення регуляторної бази та підвищення прозорості фінансових установ сприяють стабільності фінансової системи.

8. Міжнародний досвід у забезпеченні фінансової безпеки надає Україні цінні уроки для реформування фінансової системи. Аналіз показує, що імплементація перевірених міжнародних практик може значно покращити фінансову стабільність та адаптивність української економіки. Досвід США з комплексним підходом до фінансового регулювання через законодавство (Dodd-Frank Act) і підтримку через федеральний резерв може бути корисний для підвищення прозорості фінансового сектору і контролю над фінансовими установами в Україні, що допоможе зменшити ризики фінансових криз. Стратегії ЄС, зокрема діяльність Європейської системи центральних банків і механізм стабільності євро, підтверджують важливість чіткої фіскальної політики та ефективного управління державним боргом, що може бути корисним для України у зменшенні боргового навантаження і покращенні бюджетної стабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксьонова Т. С. Актуальні загрози та ризики фінансовій безпеці України та роль держави у її забезпеченні. *Інвестиції : практика та досвід*. 2021. № 17.С. 130–138.
2. Актуальні виклики та загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analychni-dopovidi/aktualni-vyklyky-ta-zahrozy-ekonomichniy-bezpetsi-ukrayiny-v> (дата звернення: 27.05.2024).
3. Барановський О. І. Філософія безпеки : монографія : у 2 т. Т. 1. К. : УБС НБУ, 2014. Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. 831 с.
4. Будник Л., Ронська О., Лісецька Л. Публічне управління та адміністрування. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/?art=1100> (дата звернення: 27.05.2024).
5. Бюджетно-податкова безпека: навчальний посібник / за ред. Г.В. Миськів. Львів: ЛьвДУВС, 2021. 276 с.
6. Бюджетний кодекс України : Закон України від 8 липня 2010 р. № 2456–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2456-17/ed20150920> (дата звернення: 27.05.2024)
7. Варналій З.С., Бондаренко С.М. Фінансова безпека підприємств України в умовах війни та повоєнного відновлення. URL: <http://surl.li/nowij> (дата звернення: 27.05.2024).
8. Вислоцька І. Т. Місце середнього класу в системі економічної безпеки держави. *Економічна безпека України: стан, проблеми та перспективи. Тези доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 22 квітня 2016 р. С.48-53.
9. Власюк О.С. Актуальні проблеми фінансової безпеки України в умовах посткризової трансформації: монографія. Київ: НІСД, 2014. 432 с.
10. Вовчак І. Д. Банківські інвестиції та економічна безпека держави. *Економічна безпека України: стан, проблеми та перспективи. Тези доповідей*

учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції. 22 квітня 2016 р. С.57-61.

11. Вудвуд В., Рудько А. Бюджетна безпека як важливий фактор соціально-економічного розвитку держави. *Молодий вчений*. 2020. № 2 (78). С. 28-31.

12. Гетманець О. П. Фінансова безпека, як об'єкт правового регулювання. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 3. С. 218–223.

13. Гриценко А. С. Стратегічні засади зміцнення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств. *Облік і фінанси*. 2018. № 2(80). С. 118-124.

14. Гриценко Л., Захаркіна Л., Захаркін О., Новіков В., Чухно Р. Вплив цифрових трансформацій на транспарентність фінансово-економічних відносин та фінансову безпеку України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2022. №3(44). С. 167–175.

15. Гуторов А. О. Теоретико-методологічні засади інклюзивного розвитку національної економіки. *Бізнес Інформ*. 2018. № 11. С. 48–54.

16. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення : монографія; Криштанович М.Ф., Пушак Я.Я., Флейчук М.І., Франчук В.І. Львів : Сполом, 2020. 418 с.

17. Євдокимов В. В. Вплив військових конфліктів на національні економіки країн постсоціалістичного простору. *Бізнес Інформ*. 2017. № 4. С. 48-54

18. Жибер Т. В. Бюджетування під час надзвичайного стану у контексті євроінтеграції для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. № 44. С. 30-35.

19. Заверуха Д. А., Копитко М. І. Характеристика основних елементів сутності економічної безпеки. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. № 1 (65). С. 19-24.

20. Заїчко І. В., Білошкурська Н. В. Нормативно-правове та методичне підґрунтя визначення рівня забезпечення і регулювання фінансової безпеки

підприємств та держави. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 34. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-42> (дата звернення: 27.05.2024).

21. Захожай К. В. Бюджетна безпека як поняття сучасної фінансової науки. *Фінанси, облік і аудит*. 2018. №1 (31). С. 68-90.

22. Каламбет С. В., Кириленко Б. О. Економічна безпека як багаторівнева система. *Економіка і суспільство*. 2016. № 5. С. 344-349.

23. Ключко А.М. Особливості державного регулювання фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. *Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Вінниця, 27 березня 2023 р.). URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6451e190-bfad-4028-98e3-03a9393a023f/content> (дата звернення: 27.05.2024).

24. Коробцова Д. В. Правове забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 2. С. 141–146.

25. Косяченко К. Е. Фінансово-правова відповідальність бюджетних установ за порушення бюджетного законодавства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2017. Вип. 28. С. 66-70.

26. Котик Ю. В. Національна безпека України: економічний вимір. *Політичне життя*. 2022. № 1. С. 49-60.

27. Кравчук Н. Я., Колісник О. Я., Мелих О. Ю. Фінансова безпека: Навчально-методичний посібник. 2016. Тернопіль: Вектор. 277 с.

28. Крутов В. В. Недержавна система безпеки як складова національної безпеки України: теоретико-правові аспекти. *Стратег. панорама*. 2018. № 2. С. 100–103.

29. Лазарева А. П. Фінансова безпека країни: загрози та основні напрями зміщення. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія : Економічні науки*. 2014. Вип. 27. С. 88-94.

30. Лисяк О. Економічна безпека країни в умовах її становлення. *Економічний аналіз*. 2021. Том 31. № 1. С. 47-56.

31. Луцик-Дубова Т. О. Основні пріоритети зміцнення фінансової безпеки України. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2017. № 22. ч. 2. с. 1-6.

32. Мазаракі А. А. Домінанти інституційної модернізації фінансової системи України. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2016. № 1. С. 5-23.

33. Максименко Я. А. Розвиток національної економіки під впливом загальносвітових тенденцій. *Бізнес Інформ*. 2019. № 3. С. 26–31.

34. Марченко О. М., Пушак Я. Я., Ревак І. О. Фінансова безпека держави: навч. посібник. Львів, 2020. 356 с.

35. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: затв. наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13> (дата звернення: 27.05.2024)

36. Нагорічна О., Слободян В. Основні форми міжнародного співробітництва України у митній справі. *Приазовський економічний вісник*. 2020. № 3(20). С. 34–42.

37. Обозна А.О., Клімова М.В. Проблеми і перспективи економічного розвитку України в умовах євроінтеграції. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. 3 (8). С. 30–32.

38. Онищенко С. В. Фінансова глобалізація як чинник впливу на бюджетну безпеку держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 12(2). С. 50-55.

39. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 27.05.2024)

40. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 27.05.2024)

41. Офіційний сайт Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення: 27.05.2024)

42. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua> (дата звернення: 27.05.2024)
43. Петрушевська В. В. Фінансова безпека держави: класифікація загроз та формування захисних механізмів. *Економічний форум*. 2013. № 4. С. 218-226.
44. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17, Ст.112.
45. Полторак А. С. Системна таксономія фінансової безпеки. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2018. № 3. С. 26–32.
46. Полторак А. С. Фінансова безпека держави в умовах глобалізаційних змін: теорія, методологія, практика: монографія. 2019. Миколаїв: МНАУ. 463 с.
47. Полчанов А. Ю. Вплив міжнародної фінансової допомоги на економічне зростання в Європі після Другої світової війни. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. № 1. С. 120-126.
48. Полчанов А. Ю. Постконфліктне відновлення як система. *Економіка та держава*. 2017. № 5. С. 33-39.
49. Попадинець Н. М. Основні чинники забезпечення економічної безпеки України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2016. Випуск 2 (118). С. 20-23.
50. Правдивець О. М. Економічна безпека, як найвища функція держави. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. № 2(66). С. 40-43.
51. Про бюро економічної безпеки України : Закон України від 28 січня 2021 р. № 1150-IX. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення: 27.05.2024).
52. Пугачевська К. С. Детермінанти експортоорієнтованого розвитку відкритих економік. *Бізнес Інформ*. 2019. №10. С. 16–24.
53. Романів В. В., Дорошенко Н. О. Фінансова безпека України. *Економіка, управління та адміністрування*. 2019. № 4(90). С. 230–235.

54. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів: навч. посіб. С.М. Фролов, О.В. Козьменко, А.О. Бойко та ін.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С.М. Фролова. Суми: УАБС НБУ, 2015. 332 с.

55. Феофанова І. В., Феофанов Л. К. Фінансова гнучкість як фактор фінансової безпеки. *Бізнес Інформ*. 2017. № 9. С. 228-232.

56. Фінансова система України в умовах економічних перетворень: всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 18-19 квітня 2018 р.) : тези доп. І.Я. Чугунов, М.В. Тарасюк, Т.В. Канєва та ін.; відп. за вип. І.Я. Чугунов. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 173 с.

57. Фомічов К. С. Особливості національного механізму забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання. *Наукові записки. Серія : Право*. 2022. № 12. С. 69-72.

58. Чугунов І. Я., Пасічний М. Д. Економічна політика України в умовах глобалізації економіки. *Вісник КНТЕУ*. 2016. № 5. С. 5–18.

59. Чумаченко О. Г., Грушко В. І. Національні фінанси: підручник. К.: Університет економіки та права «КРОК», 2017. 660 с.

60. Шемаєва Л. Г. Внутрішні чинники вразливості фінансової системи України та пріоритетні заходи щодо їх подолання. *Аналітична записка Серія «Економіка»*, 2019. № 3. С. 10.

61. Шум В. Г., Полчанов А. Ю. Складові фінансової безпеки національної економіки. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/01/443.pdf> (дата звернення: 27.05.2024)

62. Niss.gov.ua. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-u-period-voyennoho-7> (дата звернення: 17.09.2024)

ДОДАТКИ

Додаток А

Основні прогностні макропоказники економічного і соціального розвитку
України та окремі припущення на 2020–2023 роки

Показник	2019	2020	2021	2022	2023
	Факт	Очікуване Мінекономіки 24.07.2020	Постанова КМУ від 29.07.2020 № 671	Постанова КМУ від 29.07.2020 № 671	Постанова КМУ від 29.07.2020 № 671
Номинальний ВВП, млрд гривень	3 974,6	3 975,2	4 505,9	5 089,4	5 689,7
ВВП реальний, темп зростання, %	103,2	95,2	104,6	104,3	104,7
Індекс споживчих цін, %					
грудень до грудня попереднього року	104,1	105,9	107,3	106,2	105,3
Індекс цін виробників, %					
грудень до грудня попереднього року	92,6	104,6	108,7	108,0	106,1
Прибуток прибуткових підприємств, млрд гривень	937,1	862,8	911,0	1 034,6	1 171,9
Фонд оплати праці працівників та грошового забезпечення військовослужбовців, млрд гривень	1 115,7	1 136,0	1 417,0	1 612,0	1 816,1
Середньомісячна зарплата працівників, бруто					
номинальна, гривень	10 497	11 254	13 632	15 414	17 169
номинальна, скоригована на індекс споживчих цін, у % до попереднього року	109,8	104,3	112,1	106,0	105,1
Кількість зайнятих економічною діяльністю у віці 15-70 років (в середньому за рік), млн осіб	16,58	16,33	16,36	16,66	16,84
Рівень безробіття населення у віці 15-70 років (за методологією МОП), % до економічно активного населення відповідного віку	8,2	9,4	9,2	8,5	8,0
Баланс товарів та послуг (платіжний баланс), млн дол. США	-12 556	-5 375	-10 416	-13 643	-16 996
Експорт товарів і послуг, млн дол. США	63 453	58 468	60 175	64 018	69 284
у % до попереднього року	107,2	92,1	102,9	106,4	108,2
Імпорт товарів і послуг, млн дол. США	76 009	63 843	70 591	77 661	86 280
у % до попереднього року	107,7	84,0	110,6	110,0	111,1
Обмінний курс, гривень до долара США (середній)	25,8	27,0	29,1	29,3	29,5
Обмінний курс, гривень до долара США (на кінець року)	23,7	28,3 [±1]	28,8 [±1]	29,5 [±1]	29,7 [±1]
Мінімальна середньозважена заробітна плата, грн	4173	4815	6250	6700	7176
Посадовий оклад працівника I тарифного розряду ЄТС, середньозважений, грн	1921	2143	2782	2983	3195

Джерело : побудовано автором за даними [40]

Валовий внутрішній продукт України з 2012 по 2023 рр. (млн. грн.)

Роки	Номінальний ВВП (в фактичних цінах)	Реальний ВВП (в цінах попереднього року)	Різниця (реальний – номі- нальний)	
2012	1408889	1304064	-104825	-7.4%
2013	1454931	1410609	-44322	-3.0%
2014	1566728	1365123	-201605	-12.9%
2015	1979458	1430290	-549168	-27.7%
2016	2383182	2034430	-348752	-14.6%
2017	2982920	2445587	-537333	-18.0%
2018	3558706	3083409	-475297	-13.4%
2019	3974564	3675728	-298836	-7.5%
2020	4194102	3818456	-375646	-9.0%
2021	5459574	4363582	-1095992	-20.1%
2022	5191028	3865780	-1325248	-25.5%
2023	6537825	5518062	-1019763	-15.6%

Джерело : побудовано автором за даними [41]

Номінальний ВВП України з 2002 по 2023 рр.

Роки	Значення, млн. грн.	Відхилення, млн. грн	Відхилення, %	Значення, млн. дол. США	Відхилення, млн. дол. США	Відхилення, %
2002	225810	х	х	42393	х	х
2003	267344	+41534	+18.4%	50133	+7740	+18.3%
2004	345113	+77769	+29.1%	64883	+14750	+29.4%
2005	441452	+96339	+27.9%	86142	+21259	+32.8%
2006	544153	+102701	+23.3%	107753	+21611	+25.1%
2007	720731	+176578	+32.5%	142719	+34966	+32.5%
2008	948056	+227325	+31.5%	179992	+37273	+26.1%
2009	913345	-34711	-3.7%	117228	-62765	-34.9%
2010	1082569	+169224	+18.5%	136419	+19192	+16.4%
2011	1316600	+234031	+21.6%	163160	+26740	+19.6%
2012	1408889	+92289	+7.0%	175781	+12622	+7.7%
2013	1454931	+46042	+3.3%	183310	+7529	+4.3%
2014	1566728	+111797	+7.7%	131805	-51505	-28.1%
2015	1979458	+412730	+26.3%	90615	-41190	-31.3%
2016	2383182	+403724	+20.4%	93270	+2655	+2.9%
2017	2982920	+599738	+25.2%	112154	+18884	+20.2%
2018	3558706	+575786	+19.3%	130832	+18678	+16.7%
2019	3974564	+415858	+11.7%	153781	+22949	+17.5%
2020	4194102	+219538	+5.5%	155582	+1801	+1.2%
2021	5459574	+1265472	+30.2%	199770	+44188	+28.4%
2022	5191028	-268546	-4.9%	160500	-39270	-19.7%
2023	6537825	+1346797	+25.9%			

Джерело : побудовано автором за даними [41]